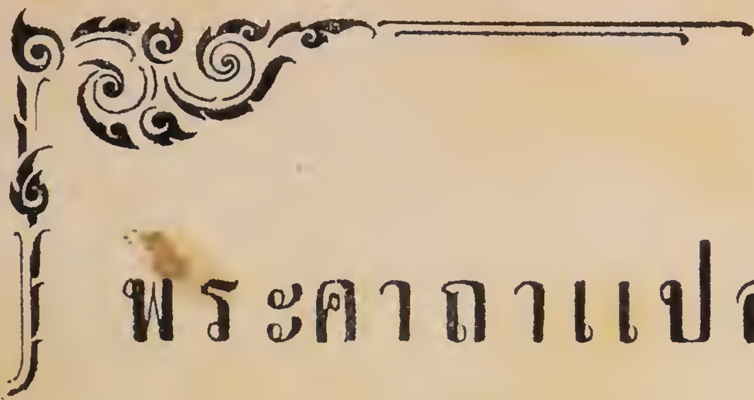




พระคาถาแปล

และ

พระธรรมเทศนาอีก ๔ เรื่อง

อุทโย มูล อิสี

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงานฌาปนกิจศพ

ของ

หม่อมหลวง พักเขียว อิสี (เสนีวงศ์) ภรรยา

...ามกุฎกษัตริยาราม พระนคร

...เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๒

พระคาถาแปล

และ

พระธรรมเทศนาอีก ๔ เรื่อง

อุทโย มูล อิสี

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงานฌาปนกิจศพ

ของ

หม่อมหลวง พั๋กเขียว อิสี (เสนีวงศ์) ภรรยา

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม พระนคร

วันที่ ๒๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๒



คำนำ

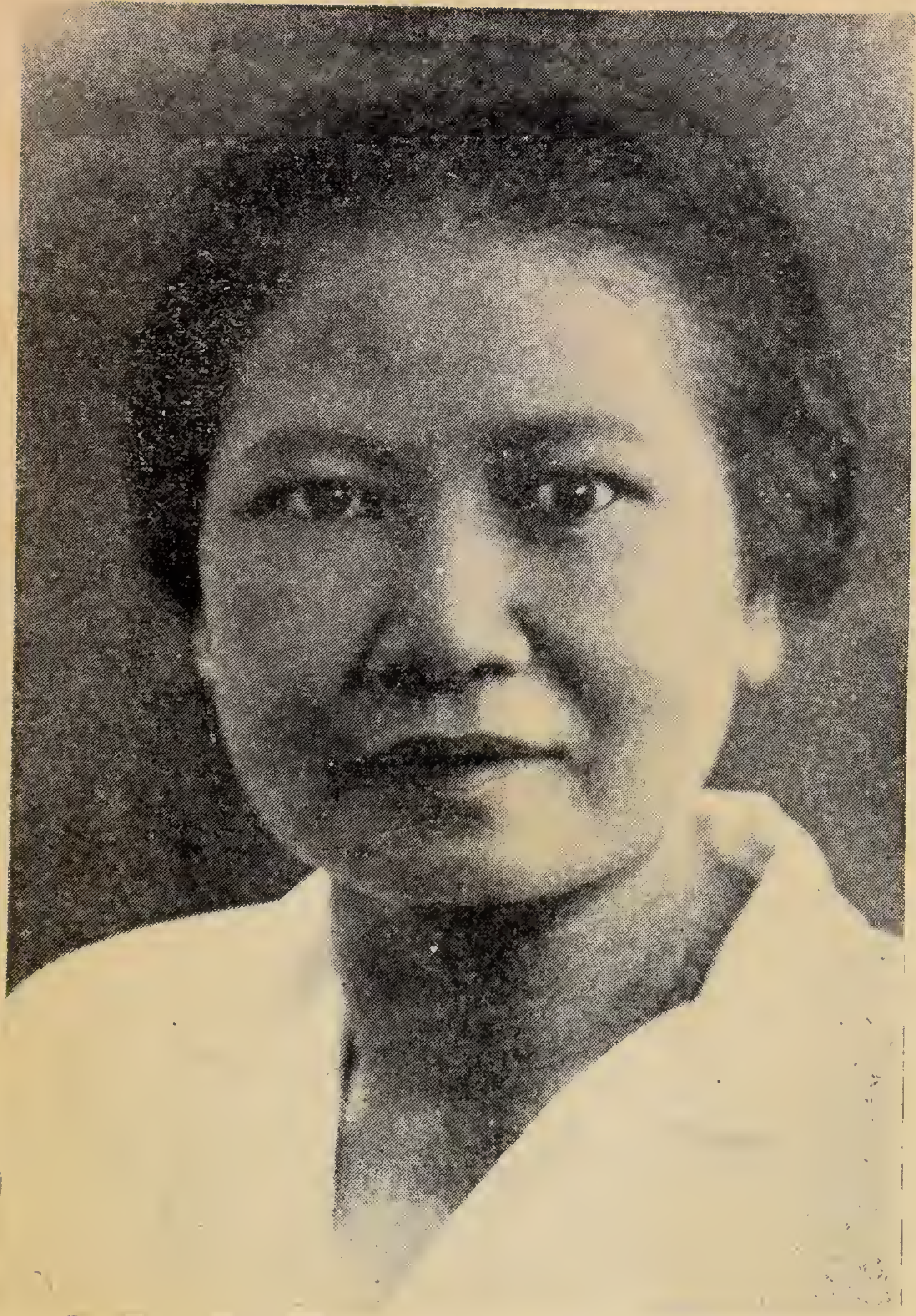
●

พระคาถาแปล ซึ่งข้าพเจ้าจัดพิมพ์ขึ้น แจกในงานฌาปนกิจศพของ ม.ล. พั่กเขียว อิสี (เสนีวงศ์) ครั้งนี้ เป็นของเก่าโบราณ ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้ท่องไว้เมื่อเป็นสามเณร ตั้งแต่ได้สละเพศสมณะออกมาเป็นฆราวาสถึงบัดนี้ ประมาณก็หลายสิบปีมาแล้ว ความจำก็ต้องคลาดเคลื่อนไปบ้างเป็นการแน่นอน แต่ข้าพเจ้าได้อาศัยท่านเจ้าพระคุณ เจ้าคุณธรรมโศภณ วัดบวรนิเวศ และนายโสรัจ (มหาอู) มีสวรรค์ เจ้าของโรงพิมพ์มิตรไทยได้ช่วยแก้ไขพิมพ์ขึ้น กับได้พิมพ์หนังสือจิตตรักขโนบาย พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔, หนังสือคุณพระรัตนตรัย หนังสืออธิษฐานของสมเด็จพระวันรัต (ทับ) วัดโสมนัสวิหาร และหนังสือทางแห่งความสุข... ซึ่งคุณสำราญ อักษรสุขลักษณ์ รวบรวมจัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้นครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙

และคำแปลที่ใช้สวดท้ายทำวัตรเย็น และโมกขุปายคาถาแปลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯด้วย แต่เป็นสำนวนของท่านโบราณาจารย์ หวังว่าคงเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้แสวงธรรมได้บ้างตามสมควร

ขอกุศลทั้งนี้จงเป็นผลสำเร็จสุขสมบัติ แด่ ม.ล. พั่กเขียว อิสี (เสนีวงศ์) ตามความปรารถนาด้วยสุจริตธรรมจงทุกประการเทอญ

อุทโย มูล อิสี



ม.ล. หญิง พั๋กเขียว อิสี [เสนีวงศ์]

ชาตะ ๑ ก.พ. ๒๔๓๗

มตะ ๒๑ เม.ย. ๒๕๑๑

ประวัติ

หม่อมหลวง พั๊กเขียว เสนีวงศ์

หม่อมหลวงเกิดเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ปี มะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นบุตรีของหม่อมราชวงศ์ จำรูญ นางบัว เสนีวงศ์

เมื่ออายุ ๑๔ หรือ ๑๕ ปี คุณแม่ได้นำไปถวายตัวในพระอรรคชายาเธอ ฯ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ต่อมาสมเด็จเจ้าฟ้ามาลินีศรีนิภาพรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ได้ทูลขอเอาหม่อมหลวงพั๊กเขียว เสนีวงศ์ มาเป็นข้าหลวงในพระองค์ท่าน ได้รับพระกรุณามาก ถ้าจะมีการประทานสิ่งใดแก่ข้าหลวง แม้จะมิได้ไปในงาน เมื่อมีของประทานข้าหลวงก็ทรงประทานให้ ม.ล.พั๊กเขียว ด้วยเสมอ

เมื่อสมเด็จเจ้าฟ้ามาลินีศรีนิภาพรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา สิ้นพระชนม์ และเมื่อได้ทำ

พระราชพิธีถวายพระเพลิงแล้ว จึงได้ทูลลาพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวรีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏซึ่งเป็นพระมารดา กลับไปอยู่บ้านกับคุณแม่ ตอนนี้อายุได้ประมาณ ๓๐ ปี ต่อเมื่ออายุได้ ๓๔ ปี คุณแม่ได้จัดการให้มีครอบครัว มีชีวิตอยู่กับครอบครัวมาด้วยความสุขตามสมควรกับฐานะ เป็นผู้มีจิตอุตสาหะประกอบกิจด้วยความสุจริตมิย่อท้อ จนร่างกายไม่สามารถใช้การงานได้ เรียกตามชาวบ้านก็ว่าเป็นคนขยันมาก และมีนิสัยทางพระศาสนา ชอบฟังธรรมและถือศีลอุโบสถ และสละทรัพย์บำรุงพระศาสนามิขาด ตลอดจนวันสุดท้ายของชีวิตคำนวณอายุได้ ๗๕ ปี

พระราชสกุลวงศ์ ชั้น ๑
โดย
เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ทรงพิมพ์

ที่ ๑. สมเด็จเจ้าฟ้าหญิง กรมพระยาเทพสุดาวดี (พระนามเดิม สา)

ที่ ๒. พระเจ้ารามณรงค์ พระนามเดิมไม่ปรากฏ เป็นที่ขุนรามณรงค์

ที่ ๓. สมเด็จเจ้าฟ้าหญิง กรมพระศรีสุดารักษ์ (พระนามเดิม แก้ว)

ที่ ๔. สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พระนามเดิม ด้วง)

ที่ ๕. สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (พระนามเดิม บุญมา)

ที่ ๖. พระองค์เจ้าหญิงกุ เจ้าครอกวัดโพธิ์

ที่ ๗. เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา (พระนามเดิม ลา)

ต่อไปเป็นชั้นที่ ๒ คือพระโอรสธิดา

พระโอรส ชั้นที่ ๒

สมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระยาเทพสุดาวดี (สา) พระภัศดา หม่อมเสม เป็นที่พระอินทร์รักษา มีพระราชโอรส ธิดา ๔

๑. เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ เลื่อนเป็นกรมพระราชวังหลัง (พระนามเดิม ทองอิน)

๒. เจ้าฟ้ากรมหลวงธิเบศร์บดินทร์ (พระนามเดิม บุญเมือง)

๓. เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรรณเรศ (พระนามเดิม ทองจีน)

๔. เจ้าฟ้าหญิง ทองคำ

ต่อไปเป็นชั้นที่ ๓

กรมพระราชวังหลัง (ทองอิน) มีพระโอรส ธิดา ๕ พระองค์

ที่ ๑. พระองค์เจ้าชายปาน เลื่อนขึ้นเป็นกรมหมื่นนราเทเวศร์ เป็นต้นตระกูล ปาลกะวงศ์

ที่ ๒. พระองค์เจ้าชายบัว เลื่อนเป็นกรมหมื่นนเรศร์โยธี ไม่มีโอรสธิดา

ที่ ๓. พระองค์เจ้าชายแตง เลื่อนเป็นกรมหมื่นเสนีบริรักษ์ และเลื่อนเป็นกรมหลวง เป็นต้นตระ-กูลเสนีวงศ์

ที่ ๔. พระองค์เจ้าหญิงกระจับ

ที่ ๕. พระองค์เจ้าชายปฐมวงศ์ (ว่าเป็นพระองค์เจ้าองค์แรกที่ประสูตรตั้งแต่ประดิษฐานพระบรมราชจักรีวงศ์ จึงได้พระนามว่าพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ฯ ทรงผนวชอยู่วัดระฆังจนสิ้นพระชนม์ ในรัชกาลที่ ๓

สรุปโดยย่อ ต้นตระกูล
ของหม่อมหลวงพั๊กเขียว เสนีวงศ์

๑. เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ เป็นปู่ทวด

๒. พระองค์เจ้าชาย กรมหลวงเสนีบริรักษ์ เป็นปู่

๓. หม่อมราชวงศ์จำรูญ เสนีวงศ์ เป็นบิดา

๔. หม่อมหลวงพั๊กเขียว เสนีวงศ์ เป็นธิดาของหม่อมราชวงศ์ จำรูญ เสนีวงศ์

ก่อนอยู่ด้วยกัน และอยู่ด้วยกัน จนถึงจากกัน

๑

การได้มาซึ่งการอยู่ด้วยกัน ก็ด้วยศีลธรรมและระเบียบประเพณี การอยู่ด้วยกันก็ด้วยศีลธรรม ที่สุดการจากกันก็ด้วยศีลธรรม ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าไม่มีความโศกเศร้า ก็เพราะได้เห็นการที่มีชีวิตร่วมกันมาด้วยกันด้วยคุณความดีดังกล่าวมา แต่ก็ยังมีความเสียดาย อาลัยอยู่บ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาของปุถุชน เมื่อได้มองดูผู้จากไปแล้วกลับมานึกถึงตน ว่านี่เขาได้จากเราไปแล้วยังแต่เราจะต้องไปอย่างเขาวันหนึ่งเช่นกัน แต่เมื่อเพ่งดูรู้สึกในใจว่า เขาคงไม่ดี เพราะเห็นผู้จากไปนอนอย่างสงบ ทั้งหน้าตาผิวพรรณก็ผ่องใส ดูจะยิ้มหน่อย ๆ คล้าย ๆ จะบอกว่าฉันลาไปก่อน ทำให้นึกถึงตัวเราขึ้นมาทันทีว่าเราจะต้องไปอย่างเขา แต่จะไปดีหรือชั่วอย่างไรก็ยังไม่รู้ เมื่อได้เพ่งดูภาพของผู้จากไปหลายครั้ง นึกอยู่ในใจว่าเกิดมาเพราะสังขารปรุงแต่งให้เกิดมา ก็มีที่สุดอย่างนี้เท่า

นั้นไม่น่าจะรื่นเริง สนุกสนาน เพลิดเพลิน มัวเมาในรูปนามหรือเบญจขันธ์นี้ ความเป็นอยู่ในโลกอย่างนี้ก็มีที่สุดเพียงนี้เท่านั้น

จักขอกล่าวถึงเรื่องที่ได้ยกขึ้นไว้เบื้องต้น ที่ว่าก่อนอยู่ด้วยกันก็ด้วยศีลธรรม และระเบียบประเพณี ข้อนี้เห็นจะไม่ต้องกล่าวมากเพราะก็รู้กันอยู่แล้ว จะกล่าวแต่ข้อปลีกย่อยอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ค่อยจะมีผู้ใดประพฤติกัน คือไม่ได้ประพฤติอย่างไร หรือพูดจาตกลงกันอย่างไรอย่างหนึ่ง อย่างคนธรรมดาที่จะชอบกันรักกัน เพื่อความรักความเห็นใจกัน ทั้งนี้เป็นไปตามแต่คุณแม่ของเธอ ส่วนข้าพเจ้าก็แล้วแต่ท่านจะจัดการทุกประการ นี้เรียกว่าก่อนอยู่ด้วยกัน ตอนนี้เป็นเวลาประมาณ ๔—๕ ปี ท่านจึงจัดการให้

การอยู่ด้วยกันมาด้วยศีลธรรม ข้อนี้กล่าวสั้น ๆ ว่าอยู่ด้วยกันด้วยตั้งใจประพฤติตนให้เป็นที่พึ่งของตนโดยชอบธรรม ได้อุตส่าห์แสวงหาทรัพย์มาด้วยกันโดยชอบธรรม ด้วยสัมมาอาชีวะ และสละทรัพย์ไปโดยชอบธรรม เช่นให้ทานแก่ผู้ยากจน หรือสงเคราะห์แก่ผู้ตกทุกข์ได้

ยาก และบำรุงพระพุทธศาสนา ส่วนมากได้แก่ตั้งมูลนิธิ เก็บดอกผล บำรุง พระภิกษุ และสามเณร และการศึกษา ตามแต่จะเห็นควรของวัดนั้น ๆ ส่วนการกุศลประเภทอื่นก็มีมากแต่ไม่ขอกล่าวในที่นี้ ผู้ตายชอบการกุศลชนิดนี้มาก เมื่อก่อนตายถึงกับจำหน่ายสร้อยเพ็ชรแล้วให้ข้าพเจ้าไปตั้งมูลนิธิให้แก่วัดนิเวศธรรมประวัติ แต่ข้าพเจ้าก็ยังมิได้นำไปทันที จักกล่าวต่อไปในเรื่องจากกัน ตอนอยู่ด้วยกันมานี้เป็นเวลาประมาณ ๔๐ ปีเศษ

ที่ว่าการจากกันด้วยศีลธรรมนั้น เวลาเช้า เป็นวันอาทิตย์วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๑ เวลาเช้าใส่บาตรพระภิกษุสามเณรได้ยกขันข้าวมาบอกให้จบ เวลาสายข้าพเจ้านึกถึงเงินที่ผู้ตายได้สั่งไว้ว่าให้นำไปตั้งมูลนิธิขึ้นมาได้ และนึกว่าเห็นจะไม่รอดพ้นวันนี้ จึงได้บอกว่าจะนำเงินที่ได้สั่งไว้ให้ไปตั้งมูลนิธินั้นไปตั้งละ ผู้ตายรับรู้แล้ว ต่อนี้ไปก็มิได้พูดจาว่ากล่าวอะไรกันจนหมดลมหายใจในเวลา ๑๒.๑๐ น. ของวันที่ ๒๑ เม.ย. ๑๑ วันรุ่งขึ้นเป็นวันจันทร์ที่ ๒๒ เม.ย. ๑๑ ข้าพเจ้าก็ได้นำเงินที่สั่งไว้ไปตั้งมูลนิธิตามที่ผู้ตายได้สั่งไว้ ต่อมาอีก ข้าพเจ้าได้

บริจาคทรัพย์สร้างกุฏิวัดวรดิตถาราม จังหวัดตราด เพื่อเป็นกุศลส่งให้แก่ผู้ตายนี้อีก ๑ หลัง นี้ได้กล่าวมาว่าจากกันด้วยศีลธรรม

รวมความ ๓ ประการที่ได้กล่าวมาโดยย่อ ๆ นี้ เพื่อเป็นนิทัศนะว่าได้อยู่ด้วยกันมาด้วยดี ด้วยความมุ่งประกอบกิจธุระแต่ทางดี

ส่วนการทุกข์ยากของเบญจขันธ์ คือชรา พยาธิเบียดเบียน ได้รับทุกข์ทรมานมาก็มาก จะกล่าวโดยเฉพาะโรคอย่างหนึ่งซึ่งได้ติดตัวมาแต่เยาว์ จนถึงวันสุดท้าย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าก็คงเป็นโรคนั้น ส่วนทุกข์ภัยอื่นๆ ที่ผ่านไปเป็นเรื่องธรรมดาของสัตวโลก

จักกล่าวโรคอย่างหนึ่งซึ่งติดตัวของผู้ตายมาแต่ยังเยาว์ คือโรคปวดท้อง เมื่อได้ไปอยู่โรงพยาบาลศิริราช แพทย์ถามว่า เคยมีโรคอะไรติดตัวมาก่อน ข้าพเจ้านึกไม่ออก มาภายหลัง แพทย์ฉายเอกซเรย์ก็ไม่กล่าวถึงโรคปวดท้อง อีกอย่างหนึ่งเป็นโรคกระดูกเคล็ด คือเมื่อสาว ๆ อยู่หกล้มก้นกระแทกพื้น พูดไม่ออกอยู่นานแล้วก็

ค่อยหายที่เจ็บ ที่กระดูกก้นกบ ครั้นต่อมาเมื่ออายุมาก ได้ถอนหลักที่ปักไว้ กระดูกสันหลังลั่นและกระดูกสันหลังไปทำให้สันหลังงอและปวด พอค่อยทุเลาหายปวดก็ไปยกไม้หนักทำให้กระดูกสันหลังลั่น กระดูกสันหลังโก่งมาอีกท่อน ๑ ทีนี้มักปวดสันหลังเรื่อยดูจะเป็นประจำแห่งสังขาร ครั้งที่สุดวันหนึ่งตื่นนอนลุกขึ้นปลดสายมุ้งล้มลงนั่ง กระดูกโคนขาขวาหักโดยเจ้าตัวไม่รู้ ครั้นขยับจะลุกขึ้นรู้สึกตัวปวดมาก ต้องประคองอุ้มขึ้นนอนบนที่นอน ตั้งแต่วันนั้นก็ไม่ได้ไปวัดเพื่อฟังธรรม และรักษาศีลอุโบสถ แต่ก็ไม่ยอมเลิกละศีลอุโบสถ (ศีล ๘) รับศีลโดยทางวิทยุเรื่อยมาประมาณ ๓–๔ ปี เป็นการทรมานมิใช่น้อย โรคปวดท้องซึ่งหายไปนานก็มาโผล่ขึ้นโดยไม่นึก มีอาการอาเจียนและปวดท้องเจ็บอกรับอาหารไม่ได้เช่นเคยเป็นมาแต่ยังเยาว์ แพทย์มีความเห็นว่า เป็นโรคกะเพาะอาหารอักเสบ เมื่อทนต่อโรคไม่ไหวมีอาการหายใจน้อย ๆ จนหมดลมหายใจ โดยมิได้มีอาการทุรนทุรายอย่างไร ขอสุดอวสานเท่านี้

ต่อไป นี้ข้าพเจ้ามีอายุอยู่ได้กระทำกรรมซึ่งเป็นการบุญกุศลจะเป็นทานศีลภาวนาอะไรก็ตาม ข้าพเจ้าอุทิศกุศลทั้งสิ้นจงเป็นผลสำเร็จสุขสมบัติ แด่ ม.ล. พักเขียว อิสี (เสนีย์วงศ์) ตามความปรารถนาสุจริตธรรมทุกประการเทอญ.

อุทโย มูล อิสี

อภิณฺหปจฺจเวกขณะ



ชราธมฺโมมฺหิ	เรามีความแก่เป็นธรรมดา
ชรํ อนตีโต	ล่วงความแก่ไปไม่ได้
พฺยาธิธมฺโมมฺหิ	เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา
พฺยาธึ อนตีโต	ล่วงความเจ็บไปไม่ได้
มรณธมฺโมมฺหิ	เรามีความตายเป็นธรรมดา
มรณํ อนตีโต	ล่วงความตายไปไม่ได้
สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว	เราละเว้นเป็นต่าง ๆ คือว่า พลัดพราก จากของรักของเจริญใจ ทั้งหลายทั้งปวง
กมฺมสฺสโกมฺหิ	เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของๆ ตน
กมฺมทายาโท	เป็นผู้รับผลของกรรม
กมฺมโยนิ	เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด
กมฺมพนฺธุ	เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

กมฺมปฏิสรโณ เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ จักทำกรรมอันใดไว้
กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ดีหรือชั่ว
ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น
เอวํ อมฺเหหิ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ } เราทั้งหลายพึงพิจารณาเนือง ๆ อย่างนี้แล

(อยเมวกาโย) อาการ ๓๑

อยเมวกาโย กายอันนี้นั่นแหละ **อุทฺธํ ปาทตลา** เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมา **อโธเกสมตฺถกา** เบื้องต่ำแต่กระหม่อมผมลงไป **ตจปริยนฺโต** มันมีหนังเป็นที่สุดรอบ **ปูรินานปฺปการสฺส อสุจิโน** มันเต็มแล้วด้วยของไม่สะอาด มีประการต่าง ๆ **เชคุจฺโฉปฏิกฺโล** มันเป็นของน่าเกลียดปฏิกูลไม่งามทั้งสิ้น **อตฺถิ** มันมีอยู่ละหนา **อิมสฺมึ กาเย** ในกายนี้

๑. **เกสา** ผมทั้งหลาย ๒. **โลมา** ขนทั้งหลาย
๓. **นขา** เล็บทั้งหลาย ๔. **ทนฺตา** ฟันทั้งหลาย

๕. **ตโจ** ผิวหนัง ๖. **มํสํ** เนื้อ

๗. **นหารู** เอ็น ๘. **อฏฺฐี** กระดูกทั้งหลาย

๙. **อฏฺฐิมิญฺชํ** เยื่อในกระดูก ๑๐. **วกฺกํ** ม้าม

๑๑. **หทยํ** หัวใจ ๑๒. **ยกนํ** ตับ

๑๓. **กิโลมกํ** พังผืด ๑๔. **ปิหกํ** ไต

๑๕. **ปปฺผาสํ** ปอด ๑๖. **อนฺตํ** ไส้ใหญ่

๑๗. **อนฺตคุณํ** สายรัดไส้ ๑๘. **อุทริยํ** อาหารใหม่ คือราก

๑๙. **กรีสํ** อาหารเก่าคือขี้ ๒๐. **ปิตฺตํ** น้ำดี

๒๑. **เสมฺหํ** น้ำเสลด ๒๒. **ปุพฺโพ** น้ำหนอง

๒๓. **โลหิตํ** น้ำเลือด ๒๔. **เสโท** น้ำเหงื่อ

๒๕. **เมโท** น้ำมันข้น ๒๖. **อสฺสุ** น้ำตา

๒๗. **วสา** น้ำมันเหลว ๒๘. **เขโฬ** น้ำลาย

๒๙. **สิงฺฆาณิกา** น้ำมูก ๓๐. **ลสิกา** น้ำไขข้อ

๓๑. **มุตฺตํ** น้ำเยี่ยว

อิติ ว่ากระนี้แล **อิเมว กายํ** กายอันนี้นั้นเทียว

แน่ **อุทฺธํปาทตลา** เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมาละน่ะ

อโธเกสมตฺถกา เบื้องต่ำแต่กระหม่อมผมลงไปละน่ะ **ตจปริยนฺตํ** มันมีหนังที่สุดรอบละน่ะ **ปูรนฺนา-นปฺปการสฺส อสุจิโน** มันเต็มแล้วด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ละน่ะ

(อธุวัง) มรณสติ

อธุวํ ชีวิตํ	ความเป็นอยู่มันไม่ยั่งยืน
ธุวํ มรณํ	ความตายมันยั่งยืน
อวสฺสํ มยา มริตพฺพํ	ตัวเราแล จักต้องตายเป็นแท้
มรณปริโยสานํ เม ชีวิตํ	ความเป็นอยู่ของเรามันมีความตายเป็นที่สุดละหนา
ชีวิตํ เม อนิยตํ	ความเป็นอยู่ของเรามันไม่เที่ยงแล้วละน่ะ
มรณํ เม นิยตํ	ความตายของเรามันเที่ยงแล้วละ

ฉธาตุโก ธาตุ ๖

ฉธาตุโก อยํ กาโย กายอันนี้ คือประชุมธาตุ ๖

ปฐวี ธาตุ คือธาตุดินมีลักษณะแข็งส่วนหนึ่ง

อาโป ธาตุ คือธาตุน้ำมีลักษณะเหลวส่วนหนึ่ง

เตโช ธาตุ คือธาตุไฟมีลักษณะร้อนส่วนหนึ่ง

วาโย ธาตุ คือธาตุลมมีลักษณะหวั่นไหว ส่วนหนึ่ง

อากาส ธาตุ คือธาตุอากาศมีลักษณะอันว่าง ส่วนหนึ่ง

วิญญาณ ธาตุ คือ ธาตุวิญญาณมีลักษณะอันรู้แจ้ง ส่วนหนึ่ง

เนตํ มม สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา

เนโส หมสฺสมิ ส่วนนั้นไม่ใช่ตัวเรา

น เม โส อตฺตา ส่วนนั้น ใช่ตัว ใช่ตน ใช่สัตว์ ใช่บุคคล

วิญญาณ ส่วนหนึ่งต่างหาก อากาศส่วนหนึ่งต่างหาก ลมส่วนหนึ่งต่างหาก ไฟส่วนหนึ่งต่างหาก น้ำ

ส่วนหนึ่งต่างหาก ดินส่วนหนึ่งต่างหาก ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ตัวใช่ตน ใช่สัตว์ ใช่บุคคล เป็นแต่ประชุมธาตุ ๖ อยู่เท่านั้น ช่างมัน เมินมันเสีย

อโห วต

อโห วต โอหนอ

เม แห่งเราหนา

อิมินาปิ วีติวตฺเตน รตฺตินฺทิเวน ด้วยกลางคืน และกลางวันที่เป็นไปล่วงแล้วแม้นี้

อายุํ อายุแน่ะ

ขิยฺยติ มันย่อมสิ้นไป

ชีวิตํ ชีวิตแน่ะ

อุปฺปรุชฺฌติ มันย่อมรุกเข้า

อนิจฺจา มันทั้งหลายไม่เที่ยงละหนา

สงฺขารา สังขารทั้งหลาย

ตํ สิ่งที่เที่ยงนั้นหนา

กุโต แต่ที่ไร

เอตฺถ	ในสังขารทั้งหลายเหล่านี้
ลพฺภา	ที่เขาจะพึงได้มันละน่ะ
เตสํ สงฺขารานํ วูปสมาย	เพื่อความเข้าระงับแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านั้น
อโห พุทฺโธ	พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ดับเพลิงทุกข์ เพลิงกิเลส เป็นอัศจรรย์ น่าเลื่อมใสจริง
อโห ธมฺโม	พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนแล้วดี เป็นธรรมดับเพลิงทุกข์ เพลิงกิเลส เป็นอัศจรรย์น่าเลื่อมใสจริง
อโห สงฺโฆ	พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดี ท่านปฏิบัติดับเพลิงทุกข์ เพลิงกิเลส เป็นอัศจรรย์ น่าเลื่อมใสจริง

สาธุ ยังประโยชน์ให้สำเร็จละหนา
พุทฺธสุโพธิตา ความเป็นความตรัสรู้ดีแห่งพระพุทธ-เจ้าน่ะ
สาธุ ยังประโยชน์ให้สำเร็จละหนา
ธมฺมสุธมฺมตา ความเป็นธรรมดี แห่งพระธรรมน่ะ
สาธุ ยังประโยชน์ให้สำเร็จละหนา
สงฺฆสุปฏิปตฺติ ความปฏิบัติดีแห่งพระสงฆ์น่ะ

---

๖. พรหมวิหาร

สพฺเพ สตฺตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
อเวรา โหนฺตุ จงเป็นผู้ไม่มีเวรเถิด
อพฺยาปชฺฌา โหนฺตุ จงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกันเถิด
อนีฆา โหนฺตุ จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์กายทุกข์ใจเถิด
สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ จงเป็นผู้มีสุข รักษาตนเถิด

สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
ทุกฺขา ปมุจฺจนฺตุ	จงพ้นจากทุกข์เถิด
สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
มาลทฺธสมฺปตฺติโต วิคจฺฉนฺตุ	จงอย่าไปปราศจากสมบัติอันได้แล้วเถิด
สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
กมฺมสฺสกา	เป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน
กมฺมทายาทา	เป็นผู้รับผลของกรรม
กมฺมโยนี	เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด
กมฺมพนฺธู	เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
กมฺมปฏิสรณา	เป็นผู้มีกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย
ยํ กมฺมํ กริสฺสนฺติ	จัดทำกรรมอันใดไว้
กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา	ดีหรือชั่ว
ตสฺส ทายาทา ภวิสฺสนฺติ	จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

โมกขุปายคาถา

อุบายเครื่องพ้น

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ

สพฺพวตฺถุตฺตมํ นตฺวา พุทฺธธมฺมคณตฺตยํ
เชคุจฺฉกายมจฺจานํ โมกฺขุปายํ วทามิหํ ฯ

ข้าพเจ้านมัสการพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันอุดมกว่าวัตถุทั้งปวงแล้ว จะบอกอุบายเครื่องพ้นแก่นรชนผู้มีร่างกายอันน่าเกลียด

ปาฏิโมกฺขํ ปูเรตพฺพํ อโถ อินฺทฺริยสํวโร
อาชีวสฺส อโถ สุทฺธิ อโถ ปจฺจยนิสฺสิตํ

ภิกษุพึงบำเพ็ญปาฏิโมกข์สังวรศิล อินทรียสังวรศิล อาชีวปริสุทธิศิล และปัจจยสันนิสสิตศิล

จาตุปาริสุทฺธิสีลํ กาตพฺพํ ว สุนิมฺมลํ ฯ
การณาการเณเหว ภิกฺขุนา โมกฺขเมสินา

ปาริสุทธิศิลทั้ง ๔ อันภิกษุแสวงหาโมกขธรรมโดยฐานอันเป็นเหตุ และฐานอันใช่เหตุ ควรกระทำไม่ให้มีมลทินเลยทีเดียว

พุทฺธานุสฺสติ เมตฺตา จ อสุภํ มรณสฺสติ
อิจฺจิมา จตุรารกฺขา กาตพฺพา จ วิปสฺสนา ฯ

กัมมัฏฐานภาวนาเหล่านี้ คือพุทธานุสสติ ๑ เมตตา ๑ อสุภะ ๑ มรณสติ ๑ ชื่อจตุรารักษ์ และวิปัสนนา อันผู้ปฏิบัติควรกระทำ

วิสุทฺธธมฺมสนฺตาโน อนุตฺตราย โพธิยา
โยคโต จ ปโพธา จ พุทฺโธ พุทฺโธติ ญายเต ฯ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระสันดานบริบูรณ์ด้วยพระธรรมอันบริสุทธิ์ อันสัตว์โลกย่อมทราบว่าพระพุทธเจ้า ๆ เพราะพระปัญญาตรัสรู้อย่างเยี่ยม เพราะทรงประกอบสัตว์ไว้ในธรรม และทรงปลุกสัตว์ผู้หลับให้ตื่น

นรานรติรจฺฉาน เภทา สตฺตา สุเขสิโน
สพฺเพปิ สุขิโน โหนฺตุ สุขิตตฺตา จ เขมิโน ฯ

สัตว์ทั้งหลายผู้แสวงหาสุข ต่างโดยมนุษย์และอมนุษย์ และสัตว์ดิรัจฉาน ขอสัตว์เหล่านั้น แม้ทั้งหมดจงมีความสุขกาย สุขจิต เกษมสำราญเถิด

เกสโลมาทิฉวานํ อยเมว สมุสฺสโย
กาโย สพฺโพปี่ เชคุจฺโฉ วณฺณาทิโต ปฏิกฺกุโล ฯ

ความตั้งขึ้นแห่งเหล่าทราก มีผมและขนเป็นต้นนี้ นี่แหละชื่อว่าร่างกายทั้งหมดเป็นของน่าเกลียด เป็นปฏิกูลโดยส่วนมีสีเป็นต้น

ชีวิตินฺทฺริยุปจฺเฉท— สํขาตมรณํ สิยา
สพฺเพสํปีธ ปาณีนํ ตญฺหิ ธุวํ น ชีวิตํ ฯ

ความตายที่นับว่าความขาดชีวิตินทรีย์ จะพึงมีแก่สัตว์ทั้งหลาย หมดด้วยกันในโลกนี้ เพราะมรณะนั้นเป็นของแน่ ชีวิตเป็นของไม่แน่

อวิชฺชาทีหิ สมฺภูตา รูปญฺจ เวทนา ตถา
อโถ สญฺญา จ สงฺขารา วิญฺญาณญฺจาติ ปญฺจิเม ฯ

อุปาทานขันธ์ ๕ เหล่านี้คือ รูป ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑ บังเกิดแล้วเพราะปัจจัยต่าง ๆ มีอวิชาเป็นต้น

อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ เอวํ หุตฺวา อภาวโต
เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต ฯ

ย่อมเกิดขึ้น ย่อมดับไป เมื่อเป็นอย่างนี้ สังขารธรรมนั้น จึงชื่อว่าไม่เที่ยว เพราะมีแล้วไม่มี แลเพราะเป็นเหมือนขอยยืมเป็นต้น

ปุนปฺปุนํ ปีฬิตตฺตา อุปฺปาเทน วเยน จ
เต ทุกฺขา ว อนิจฺจา เย อถ สูนฺตตฺตตาทิโต ฯ

สังขารธรรมเหล่าใดไม่เที่ยง สังขารธรรมเหล่านั้นแหละ ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะความเป็นสภาพ อันความเกิดและความเสื่อมได้เบียดเบียนอยู่ร่ำไป และความเป็นของเร่าร้อน (ด้วยเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์) เป็นต้น

วเส อวตฺตนาเยว อตฺตวิปกฺขภาวโต
สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ เต อนตฺตาติ ญายเร ฯ

สังขารที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์เหล่านั้น อันผู้ปฏิบัติย่อมทราบว่า เป็นอนัตตา เพราะไม่เป็นไปในอำนาจเลยทีเดียว เพราะความเป็นข้าศึกแก่ตน เพราะความเป็นของว่างเปล่า และเพราะความของไม่มีเจ้าของ

เอวํ สนฺเต จ เต ธมฺมา นิพฺพินฺทิตพฺพภาวโต
ทฏฺฐเคหสมาเยว อลํ โมกฺขํ คเวสิตุํ

ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ สังขารธรรมเหล่านั้น ย่อมเป็นเท่ากับเรือนไฟไหม้โดยความเป็นของน่าเบื่อหน่ายจริงแท้ อันผู้ปฏิบัติ ควรแล้วเพื่อจะแสวงหาธรรมเป็นเครื่องพ้น

ปญฺจกฺขนฺธมิมํ ทุกฺขํ ตณฺหา สมุทโย ภเว
ตสฺสา นิโรโธ นิพฺพานํ มคฺโค อฏฺฐงฺคิการิโย ฯ

ขันธ์ ๕ นี้ เป็นทุกข์ ตัณหาเป็นสมุทัย ความดับตัณหานั้น เป็นนิพพาน หนทางอันประเสริฐพร้อมด้วยองค์ ๘ ประการเป็นมรรค ฯ

เอตฺตกานิปิ ปาฐานิ อตฺถํ ญตฺวา ยถารหํ
ปฏิปชฺเชยฺย เมธาวี ปตฺตุํ สงฺขารนิพฺพุตินฺติ ฯ

ผู้ปฏิบัติมีปัญญา ทราบเนื้อความแห่งบาลี แม้มีประมาณเท่านี้แล้ว พึงปฏิบัติตามสมควร เพื่อบรรลุถึงพระนิพพานเป็นที่ดับสังขารด้วยประการฉะนี้แล ฯ

อุปกิเลสเครื่องเศร้าหมองจิต ๑๖

อภิชฌาวิสมโลภ โลภมากและโลภไม่เลือก

โทโส ประทุษร้าย

โกโธ	โกรธ
อุปนาโห	ผูกโกรธไว้
มักโข	หลู่คุณท่าน
ปลาโส	ตีเสมอ
อิสฺสา	ความฤษยา
มัจฉริยะ	ตระหนี่
มายา	ปิดบังโทษความชั่วของตัว
สาเถยยะ	โอ่อวด
ถัมโภ	กระด้างดื้อด้าน
สารัมภะ	แข่งดี
มานะ	ถือตัว
อติมานะ	ถือตัวยิ่งดูหมิ่นท่าน
มโท	มัวเมาในวัยหนุ่มสาวในชีวิต ไม่แก่ ไม่เจ็บไข้
ปมาทะ	ลืมตัว ประมาท

บวชมานาน ๆ เข้าวัดมานาน ๆ ศึกษาธรรมมะมานาน ๆ มีมากหรือน้อย อ้วนหรือผอมอย่างไร พิจารณาดูด้วยปัญญา

ธรรมเหล่านี้มีในท่านหรือไม่ เพราะเป็นธรรมที่มีทุกข์ เป็นธรรมประกอบไปด้วยทุกข์ ทำให้ใจเศร้าหมอง มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความเร่าร้อนใจ เป็นธรรมให้ปฏิบัติผิด เป็นคุกขังตัวเองให้อยู่ในกองทุกข์ มีโทษมีภยันตรายต่าง ๆ เป็นวัฏฏะภัย มีชาติ พยาธิ มรณะภัย เป็นภัยอันตรายของชีวิต ทั้งปัจจุบันและอนาคต ถ้ามีท่านจะทำอย่างไร ควรศึกษาให้รู้จักคุณ รู้จักโทษของธรรมนั้น เพราะเป็นธรรมที่ควรรู้ยิ่ง เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้เป็นธรรมที่ควรละ เป็นธรรมที่ควรให้แจ้ง เมื่อรู้แจ้งแล้วเป็นเครื่องสลัดออกได้ แล้วดำเนินตามโมกขุปายคาถานี้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกได้แน่นอน ขอท่านทั้งหลายศึกษาตามปฏิบัติตามโมกขุปายคาถานี้ เนือง ๆ เกิด เพราะเป็นธรรมอันประกอบด้วย ฉันทะสมาธิ เป็นประธานในสังขารทั้งปวง มีวิริยะสมาธิ จิตตสมาธิ วิมังสาสมาธิประธานสังขารทั้งปวง เป็นธรรมปฏิปทาเครื่องรู้ยิ่ง เครื่องนำออกจากทุกข์ได้จริง ๆ

ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ภารหาโรจ ปุคฺคโล
ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก ภารนิกฺเขปนํ สุขํ
นิกฺขิปิตฺวา ครุํ ภารํ อญฺญํ ภารํ อนาทิย
สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต

ภารา หเว มันทั้งหลายภาระของหนักละเว้ย

ปญฺจกฺขนฺธา กองทั้งหลายห้าน่ะ

ภารหาโรจ ก็เขาผู้นำไปซึ่งภาระของหนักละหนา

ปุคฺคโล บุคคลละน่ะ

ภาราทานํ ความถือเอาไว้ซึ่งภาระของหนักละหนา

ทุกฺขํ มันทุกข์ละน่ะ

โลเก ในโลก

ภารนิกฺเขปนํ ความวางเสียซึ่งภาระของหนักละหนา

สุขํ มันสุขละน่ะ

นิกฺขิปิตฺวา เธอพึงวางมันเสีย

ครุํ ภารํ ซึ่งภาระของหนักแน่ะ

อญฺญํ ภารํ ภาระของหนักอันอื่นแน่หนา

อนาทิย	เธออย่าพึงถือเอามันเลย
สมูลํ	มันทั้งมูลละน่ะ
ตณฺหํ	ตัณหาธรรมชาติเครื่องสดุ้งใจสัตว์หน้าแน้
อพฺพุฬฺห	เธอครอบงำถอนมันขึ้นเสีย
นิจฺฉาโต	เธอมีความหิวออกแล้วละหนา
ปรินิพฺพุโต	เธอดับเพลิงทุกข์เพลิงกิเลศเสียแล้วละ

ยถา ทณฺเฑน โคปาโล คาโว ปาเชนฺติ โคจรํ
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินํ

ยถา	ฉันใดเล่าหนา
ทณฺเฑน	ด้วยอาชญา
โคปาโล	นายโคบาลละน่ะ
คาโว	วัวทั้งหลายแน่ะ
ปาเชนฺติ	เขาย่อมขับมันไปละ
โคจรํ	ยังที่โคจรแน่ะ
เอวํ	ฉันนั้นละหนา
ชราจ	ความแก่ด้วยน่ะ
มจฺจุจ	ความตายอันข้าปล้นชีวิตเสียด้วยน่ะ

อายุํ อายุแน่ะ
ปาเชนฺติ เขาทั้งหลายย่อมจับมันไปละ
ปาณินํ แห่งสัตว์ผู้หายใจทั้งหลาย

อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว
น หิ โน สํครนฺเตน มหาเสเนน มจฺจุนา

อชฺเชว ณ วันนี้ นั่นเทียว
กิจฺจํ อันเขาพึงทำมันละหนา
อาตปฺปํ ความเพียรเครื่องแผดเผากิเลสละน่ะ
โก ใคร่เล่าหนา
ชญฺญา เขาจะพึงรู้มันได้
มรณํ ความตายหน้าแน้
สุเว ณ วันพรุ่งนี้
น หิ โน ไม่เลยละหนอ
สํครํ ความหน่วงเหนี่ยวละน่ะ
เตน ด้วยเขานั้น
มหาเสเนน เขาผู้มีเสนาใหญ่
มจฺจุนา ด้วยความตายอันเข้าปล้นชีวิตเสียด้วยน่ะ

อสชฺฌาย มลา มนฺตา อนุฏฺฐาย มลา ฆรา
มลํ วณฺณสฺส โกสชฺชํ ปมาโท รกฺขโต มลํ

อสชฺฌาย มลา มันทั้งหลายมีอันไม่สาธยาย
เป็นมลทินเขาละหนา
มนฺตา มนต์ ความรักทั้งหลายแน่ะ
อนุฏฺฐาย มลา มันทั้งหลายมีอันไม่ลุกขึ้นเป็นมลทินเขา
ละหนา
ฆรา เรือนทั้งหลายแน่ะ
มลํ มันเป็นมลทินละ
วณฺณสฺส แห่งเขาผู้มีวรรณะ
โกสชฺชํ ความเกียจคร้านแน่ะ
ปมาโท ความเมามัวทั่วไปหนา
รกฺขโต แห่งเขาผู้รักษาอยู่
มลํ มันเป็นมลทินละ

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ

สพฺพปาปสฺส บาปทั้งปวงแน่ะ
อกรณํ เขาอย่าพึงทำมันละหนา
กุสลสฺสูปสมฺปทา กุศลแน่ะเขาพึงให้เข้าถึงพร้อมละน่ะ
สจิตฺตปริโยทปนํ ความทำจิตตนเองให้ขาวรอบละหนา
เอตํ สิ่งนั้นแน่
พุทฺธานสาสนํ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายละ

โลโภโทโสจโมโหจ ปุริสํ ปาปเจตนํ
หึสนฺติ อตฺตสมฺภูตา ตจสารํ อิว สผลํ

โลโภ โลภความอยากได้หนา
โทโสจ โทสะความประทุษร้ายเขาด้วยน่ะ
โมโหจ โมหะความหลงด้วยหนา
ปุริสํ บุรุษแน่ะ
ปาปเจตนํ เขามีเจตนาเป็นบาปละน่ะ
หึสนฺติ เขาทั้งหลายเบียดเบียนเขาอยู่
อตฺตสมฺภูตา เขาทั้งหลายเป็นพร้อมแล้วแต่ตัว
ตจสารํ ต้นไม้มีเปลือกเป็นแก่นน่าแน้ (ไม้ไผ่)

อิวสผลํ เพียรถังผลของเองแน่ะน่ะ

กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ กิจฺฉํ มจฺจานชีวิตํ

กิจฺฉํ สทฺธมฺมสฺสวนํ กิจฺโฉ พุทฺธานมุปฺปาโท

กิจฺโฉ ที่เขาหามันยากละหนา

มนุสฺสปฏิลาโภ ความกลับได้ ซึ่งความเป็นมนุษย์แน่ะ

กิจฺฉํ ที่เขาหามันยากละหนา

มจฺจานชีวิตํ ชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ผู้จักตายทั้งหลาย

กิจฺฉํ ที่เขาหามันยากละหนา

สทฺธมฺมสฺสวนํ การได้ฟั่งซึ่งพระสัทธรรมแน่ะ

กิจฺโฉ ที่เขาหาได้ยากละหนา

พุทฺธานํ อุปฺปาโท การเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายละ

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ

อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา

สพฺเพสํขารา อนิจฺจาติ ว่าสังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงกระนี้หนา

ยทา ณ กาลเมื่อใด

ปญฺญาย ด้วยปัญญา

ปสฺสติ เขาเห็นแจ้งอยู่ละน่ะ

อถ ณ กาลเมื่อนั้น

นิพฺพินฺทติ เขาย่อมเบื่อหน่าย

ทุกฺเข ในกองทุกข์

เอส มคฺโค อุบายนั้นหนาหนทางเขาละ

วิสุทฺธิยา เพื่อความหมดจด

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา

สพฺเพ สงฺขารา ว่าสังขารทั้งหลาย

ทุกขาติ เป็นทุกข์กระนี้หนา

ยทา ณ กาลเมื่อใด

ปญฺญาย ด้วยปัญญา

ปสฺํสติ เขาเห็นแจ้งอยู่ละน่ะ

อถ ณ กาลเมื่อนั้น

นิพฺพินฺทติ เขาย่อมเบื่อหน่าย

ทุกฺเข ในกองทุกข์

เอส มคฺโค อุบายนั้นหนาหนทางเขาละ
วิสุทฺธิยา เพื่อความหมดจด

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา

สพฺเพ ธมฺมา ว่าธรรมทั้งหลาย
อนตฺตาติ ใช่ตัวตนกระนี้หนา
ยทา ณ กาลเมื่อใด
ปญฺญาย ด้วยปัญญา
ปสฺสติ เขาเห็นแจ้งอยู่ละน่ะ
อถ ณ กาลเมื่อนั้น
นิพฺพินฺทติ เขาย่อมเบื่อหน่าย
ทุกฺเข ในกองทุกข์
เอส มคฺโค อุบายนั้นหนาหนทางเขาละ
วิสุทฺธิยา เพื่อความหมดจด

สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ มรณนฺติ หิ ชีวิตํ
ยถากฺกมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปผลูปคา
นิรยํ ปาปกมฺมนฺตา ปุญฺญกมฺมา จ สุคตึ

ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ ‹ นิจฺจยํ สมฺปรายิกํ
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ

สพฺเพ สตฺตา สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
มริสฺสนฺติ เขาทั้งหลายจักตาย
มรณนฺตํ หิ ก็เขาทั้งหลายมีความตายเป็นที่สุดละหนา
ชีวิตํ ชีวิตความเป็นอยู่แน่ะ
ยถากมฺมํ กรรมอย่างไรแน่ะ
คมิสฺสนฺติ เขาทั้งหลายจักไป
ปุญฺญปาปผลูปคา เขาทั้งหลายเข้าถึงพร้อมแล้ว ซึ่งผลแห่งบุญและบาปละ
นิรยํ นรกแน่ะ
ปาปกมฺมนฺตา เขาทั้งหลายมีการงานเป็นบาปละ
ปุญฺญกมฺมา จ ก็เขาทั้งหลายมีการงานเป็นบุญละหนา
สุคตึ ที่ไปอันดีแน่
ตสฺมา เพราะเหตุนั้น
กเรยฺย เขาพึงทำเถิด
กลฺยาณํ ซึ่งกุศลที่เขานับถือ
นิจฺจยํ เขาก่อสร้างอยู่ละหนา

สมฺปรายิกํ	เป็นไปในภพอันสัตว์พึงถึงอันอื่นพร้อม
ปุญฺญานิ	บุญความหมดจดทั้งหลายแน่หนา
ปรโลกสฺมึ	ณ โลกอื่น
ปติฏฺฐา	เป็นที่พึ่งอาศัยอยู่ละน่ะ
โหนฺติ	ย่อมมี
ปาณินํ	แห่งสัตว์ผู้หายใจทั้งหลาย

อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูป สโม สุโข
สพฺเพ สตฺตา มรนฺติจ มรึสุ จ มริสฺสเร
ตตฺเถวาหํ มริสฺสามิ นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย

อนิจฺจา วต	มันทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
สงฺขารา	สังขารทั้งหลาย
อุปฺปาทวยธมฺมิโน	มันมีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปหนาเป็นธรรมของมันละ
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ	มันทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นแล้วดับไป
เตสํวูปสโม	ความระงับแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านั้น

สุโข　　มันสุขละ

สพฺเพ สตฺตา　　สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

มรนฺติจ　　มันทั้งหลายตายอยู่ด้วย

มรึสุจ　　มันทั้งหลายตายแล้วด้วย

มริสฺสเร　　มันทั้งหลายจักตาย

ตตฺเถวาหํ มริสฺสามิ ตัวเราจักตายอย่างนั้นนั่นเทียว

นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย ความสงสัยในเรื่องตายนี้ไม่มี แก่เราละ

อจิรํ วต ยํ กาโย　　ปฐวึ อธิเสสฺสติ

ฉุฑฺโฑ อเปถ วิญฺญาโณ นิรตฺถํว กริงครํ

อจิรํ วต　　มันไม่นานหนอ

อยํกาโย　　กายนี้หนา

ปฐวึ　　แผ่นดินแน่ะ

อธิเสสฺสติ　　มันจักนอนทับอยู่

ฉุฑฺโฑ　　ที่เขาทิ้งมันแล้วละหนา

อเปถ วิญฺณาโณ　　มันมีวิญญาณไปปราศแล้วละน่ะ

นิรตฺถํ　　มันมีประโยชน์ออกแล้วละหนา

อิว กริงฺคริ มันราวกะท่อนพื้นละน่ะ

เผณปิ่ณฺฑุปมํ รูปํ เวทนา ปุพฺพลูปมา

มรีจิกุปฺปมา สญฺญา สงฺขารา กทฺทลูปมา

มายูปมญฺจ วิญฺญาณํ เทสิตาทิจฺจพนฺธุนา

เผณปิ่ณฺฑุปมํ มันมีอันเปรียบด้วยก้อนแห่งฟองน้ำละหนา

รูปํ รูปร่างกายส่วนที่ทรุดโทรมแน่ะ

เวทนา ความเสวยอารมณ์หนา

ปุพฺพลูปมา มันมีอันเปรียบด้วยต่อมแห่งน้ำละน่ะ

มรีจิกุปฺปมา มันมีอันเปรียบด้วยพยับแดดด้วยละหนา

สญฺญา ความจำได้จำไว้น่ะ

สงฺขารา ความคิดเป็นเครื่องปรุงใจทั้งหลายหนา

กทฺทลูปมา มันมีอันเปรียบด้วยต้นกล้วยด้วยละน่ะ

มายูปมญฺจ มันมีอันเปรียบด้วยมายาด้วยละหนา
วิญฺญาณํ จิตที่รู้วิเศษแน่ะ
เทสิตาทิจฺจพนฺธุนา อันพระพุทธเจ้าผู้เผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ท่านแสดงแล้วละ

มธุวา มญฺญติ พาโล ยาว ปาปํ นปจฺจติ
ยทา ปจฺจติ ปาปํ อถ ทุกฺขํ นิคจฺฉติ

มธุวา มันราวกะน้ำผึ้งละน่ะ
มญฺญติ เขาสำคัญมันอยู่ละหนา
พาโล เขาผู้พาลละน่ะ
ยาว เพียงไรเล่า
ปาปํ บาปความลามกหนา
น ปจฺจติ มันยังไม่ให้ผลละน่ะ
ยทา จ ก็ ณ กาลเมื่อใด
ปจฺจติ มันย่อมให้ผลละน่ะ
ปาปํ ความลามกหนา
อถ ณ กาลเมื่อนั้น
ทุกฺขํ ความทุกข์แน่ะ
นิคจฺฉติ เขาย่อมถึงมันโดยแน่นอน

อปฺปมาทํ ปสํสนฺติ ปุญฺญกิริยาสุ ปณฺฑิตา
อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ อธิคณฺหาติ ปณฺฑิโต
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สัมปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจติ

อปฺปมาทํ	ความไม่ประมาทแน่ะ
ปสํสนฺติ	เขาทั้งหลายย่อมสรรเสริญละหนา
ปุญฺญกิริยาสุ	ในอันทำซึ่งบุญทั้งหลาย
ปณฺฑิตา	เขาผู้บัณฑิตทั้งหลายแน่ะ
อปฺปมตฺโต	เขาผู้ไม่ประมาทแล้วละหนา
อุโภ อตฺเถ	ประโยชน์ทั้งหลายสองแน่ะ
อธิคณฺหาติ	เขาย่อมถือเอายิ่ง
ปณฺฑิโต	เขาผู้บัณฑิต
ทิฏฺเฐ ธมฺเมจ	ในธรรมที่เขาเห็นแล้วด้วย
โย อตฺโถ	ประโยชน์อะไรเล่า
โย จตฺโถ	ประโยชน์อะไรเล่าด้วย
สมฺปรายิโก	เป็นไปในภพหน้า
อตฺถาภิสมยา	เพราะได้บรรลุซึ่งประโยชน์

ธีโร เธอผู้มีเพียรเครื่องทรงไว้ละหนา
ปณฺฑิโต อิติ ว่าเธอผู้บัณฑิตกระนี้น่ะ
ปวุจฺจติ ที่ท่านกล่าวทั่ว

สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺเฑน น หึสติ
อตฺตโน สุขเมสาโน เปจฺจ โส ลภเต สุขํ

สุขกามานิ เขาทั้งหลายใคร่ซึ่งความสุขแน่ะหนา
ภูตานิ เขาที่เกิดแล้วทั้งหลายแน่ะน่ะ
โย ก็เขาผู้ใดเล่าหนา
ทณฺเฑน ด้วยอาชญา
น หึสติ เขาพึงไม่เบียดเบียนเขา
อตฺตโน สุขเมสาโน เขาแสวงหาซึ่งความสุขแก่ตนละหนา
เปจฺจ เขาละไปปรโลกแล้ว
โส เขาผู้นั้นน่ะ
ลภเต จักได้
สุขํ ซึ่งความสุขแน่ะ

สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ
อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หเนยฺย น ฆาฏเย

สพฺเพ สัต์วทั้งหลายทั้งปวงหนา
ตสนฺติ เขาทั้งหลายสดุ้งอยู่ละน่ะ
ทณฺฑสฺส แต่อาชญา
สพฺเพสํ แห่งสัต์วทั้งหลายทั้งปวงหนา
ชีวิตํ ชีวิตความเป็นอยู่แน่ .
ปิยํ เป็นที่รักของเขาละหนา
อตฺตานํ ตนแน่ะ
อุปมํ ให้เป็นอุปมาละน่ะ
น หเนยฺย เขาอย่าพึงเบียดเบียนเอง
น ฆาฏเย เธออย่าพึงให้เขาเบียดเบียน

อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ โก หิ นาโถ ปโร สิยา
อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ

อตฺตาหิ ตนนั้นเทียวหนา
อตฺตโน แก่ตน
นาโถ เขาผู้เป็นที่พึ่งละน่ะ
โกหิ ก็ใครเล่าหนา
นาโถ เขาผู้เป็นที่พึ่งล่ะน่ะ

ปโร เขาผู้อื่นละ
สิยา เธอพึงเป็น
อตฺตนาหิ ก็เขาด้วยทั้งตน
สุทนฺเตน อันเขาทรมารมันดีแล้ว
นาถํ ที่พึ่งแน่หนา
ลภติ เขาย่อมได้
ทุลฺลภํ ที่เขาหาได้ยากแน่ะน่ะ

อตฺตทตฺถํ ปรตฺเถน พหุนาปิ น หาปเย
อตฺตทตฺถมภิญฺญาย สทตฺถํ ปสุโต สิยา

อตฺตทตฺถํ ประโยชน์ของตนแน่
ปรตฺเถน ด้วยประโยชน์ของผู้อื่น
พหุนาปิ แม้มันมาก
น หาปเย เธออย่าพึงให้มันเสื่อมเสียเลย
อตฺตทตฺถํ ประโยชน์ของตนแน่
อภิญฺญาย เธอพึงรู้ยิ่งแล้ว
สทตฺถํ ซึ่งประโยชน์ของตนแน่

ปสุโต เธอพึงขวนขวายหนา
สิยา เธอพึงเป็น

ยาวชีวมฺปิ เจ พาโล ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสติ
น โส ธมฺมํ วิชานาติ ทพฺพี สูปรสํ ยถา

ยาวชีวมฺปิ แม้เพียงไรแห่งชีวิตความเป็นอยู่หนา
เจ ถ้าว่า
พาโล เขาผู้พาลละน่ะ
ปณฺฑิตํ ท่านผู้บัณฑิตแน่ะ
ปยิรุปาสติ เขาเข้านั่งใกล้ท่านอยู่ไซร้
น ไม่หนา
โส เขาผู้นั้นน่ะ
ธมฺมํ พระธรรมความชอบแน่ะ
วิชานาติ เขารู้แจ้งอยู่ละ
ทพฺพี ทัพพีหนา
สูปรสํ รสแห่งแกงแน่ะ
ยถา ฉันใดเล่าน่ะ

มุหุตฺตมฺปิ เจ วิญฺญู ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสติ
ขิปฺปํ ธมฺมํ วิชานาติ ชิวฺหา สูปรสํ ยถา

มุหุตฺตมฺปิ	แม้ครู่เดียวหนา
เจ	ถ้าว่า
วิญฺญู	เขาผู้มักรู้แจ้งละน่ะ
ปณฺฑิตํ	ท่านผู้บัณฑิตแน่ะ
ปยิรุปาสติ	เขาเข้านั่งใกล้ท่านอยู่ไซร้
ขิปฺปํ	พลันละหนา
ธมฺมํ	พระธรรมความชอบแน่ะ
วิชานาติ	เขารู้แจ้งอยู่ละ
ชิวฺหา	ลิ้นหนา
สูปรสํ	รสแห่งแกงแน่ะ
ยถา	ฉันใดเล่าน่ะ

โย จ วสฺสสตํ ชีเว อปสฺสํ อุทยพฺพยํ
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ปสฺสโต อุทยพฺพยํ

โยจ	ก็เขาผู้ใดเล่าหนา
วสฺสสตํ	ตลอดร้อยแห่งกาลฝนแน่
ชีเว	เขาพึงเป็นอยู่ละหนา
อปสฺสํ	เขาเมื่อไม่เห็นแล้วละน่ะ

อุทยพฺพยํ ซึ่งอันเกิดขึ้นและเสื่อมไป
เอกาหํ วันเดียวละหนา
ชีวิตํ ชีวิตความเป็นอยู่แน่
เสยฺโย มันประเสริฐกว่าเขาละ
ปสฺสโต แห่งเขาผู้เห็นอยู่
อุทยพฺพยํ ซึ่งอันเกิดขึ้นและเสื่อมไป

รูเปน สํกิลิฏฺเชน สํกิลิฏฺชนฺติ มาณวา
รูเป สุทฺเธ วิสุชฺฌนฺติ อานกฺขาตํ มเหสินา

รูเปน ด้วยทั้งรูป
สํกิลิฏฺเฐน มันเศร้าหมองแล้ว
สํกิลิฏฺฐนฺติ เขาทั้งหลายเศร้าหมองอยู่ละหฺนา
มาณวา มานพทั้งหลายแน่ะ
รูเป ครั้นเมื่อรูป
สุทฺเธ มันหมดจดแล้ว
วิสุชฺฌนฺติ เขาทั้งหลายย่อมหมดจดละ
อานกฺขาตํ หาไม่ละหนาคำที่ท่านว่าเขาแล้ว
ละน่ะ

มเหสินา พระพุทธเจ้าผู้มักแสวงหา
ซึ่งคุณใหญ่แล

จิตฺเตน สํกิลิฏฺเฐน สํกิลิฏฺฐนฺติ มาณวา
จิตฺเต สุทฺเธ วิสุชฺฌนฺติ อิติวุตฺตํ มเหสินา

จิตฺเตน ด้วยทั้งจิต
สํกิลิฏฺเฐน มันเศร้าหมองแล้ว
สํกิลิฏฺฐนฺติ เขาทั้งหลายเศร้าหมองอยู่ละหนา
มาณวา มานพทั้งหลายแน่ะ
จิตฺเต ครั้นเมื่อจิต
สุทฺเธ มันหมดจดแล้ว
วิสุชฺฌนฺติ เขาทั้งหลายย่อมหมดจดละ
อิติวุตฺตํ คำกระนี้หนาที่ท่านว่าเขาแล้วละน่ะ
มเหสินา พระพุทธเจ้าผู้มักแสวงหา
ซึ่งคุณใหญ่แล

อโรคยา ปรมา ลาภา สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนํ
วิสาสา ปรมา ญาติ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ

อโรคยา ความเป็นผู้หาโรคมิได้ละหนา

ปรมา ลาภา เป็นลาภอย่างยิ่งละน่ะ
สนฺตุฏฺฐี ความยินดีด้วยของตนเองละหนา
ปรมํ ธนํ เป็นทรัพย์อย่างยิ่งละน่ะ
วิสาสา ความคุ้นเคยละหนา
ปรมา ญาติ เป็นญาติอย่างยิ่งละน่ะ
นิพฺพานํ ความดับเพลิงทุกข์เพลิงกิเลส
เสียแล้วละ
ปรมํ สุขํ เป็นสุขอย่างยิ่งละน่ะ

ตณฺหาทุติโย ปุริโส ทีฆมทฺธาน สํสรํ
อิตฺถมฺภาวํ ยถาภาวํ สํสารํ นาติวตฺตติ
เอตมาทีนวํ ญตฺวา ตณฺหาทุกฺขสฺส สมฺภวํ
วีตตณฺโห อนาทาโน สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเชฺย

ตณฺหาทุติโย ผู้ที่ตัณหาเพื่อน ๒ เขาละหนา
ปุริโส บุรุษแน่
ทีฆมทฺธาน สํสรํ เขาท่องเที่ยวอยู่ในทางยืดยาวสิ้น
กาลนานละหนา
อิตฺถมฺภาวํ ยถาภาวํ ความเป็นอย่างนี้และอย่างอื่นแน่หนา

สํสารํ สงสารแน่นะ
นาติวตฺตติ เขาจะเป็นไปล่วงเกินมันไม่ได้แล้วละ
เอตมาทีนวํ อาทีนพโทษมันแน่
ทิสฺวา เธอพึงเห็นมันแล้ว
ตณฺหาทุกฺขสฺส สมฺภวํ ตัณหาละหนาแดนเกิดพร้อมแห่งทุกข์
วีตตณฺโห ผู้ที่ไปปราศนาตัณหาแล้ว
อนาทาโน ไม่ถือมั่น
สโต มีสติ
ภิกฺขุ ภิกษุแน่
ปรินิพฺพเย เธอพึงให้มันเสื่อมสิ้นไปรอบเกิด

ผลํเว กทฺทลึ หนฺติ ผลํ เวฬุํ ผลํ นฬํ
สกฺกาโร กาปุริสํ หนฺติ คทฺรโภ อสฺสตรึยถา

ผลํเว ผลเอย
กทฺทลึ ต้นกล้วยแน่ะ
หนฺติ มันย่อมฆ่าเสีย
ผลํ ผล

เวฬํ	ไม้ไผ่ละน่ะ
ผลํ	ผล
นฬํ	อ้อ
สกฺกาโร	เครื่องสักการละหนา
กาปุริสํ	บุรุษน่าเกลียดแน่ะ
หนฺติ	มันย่อมฆ่าเสีย
คทฺรโภ	สัตว์เกิดในครรภ์ละหนา
อสฺสตรี	นางแม่ม้าอัศดรแน่ะ
ยถา	ฉันใดเล่าหนา

อุปฺปนียติ ชีวิตมปฺปมายุํ
ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา
เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน
ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ

อุปฺปนียติ	มันอันชรานำเข้าไปใกล้อยู่ละหนา
ชีวิตํ	ชีวิตความเป็นอยู่แน่ะ
อปฺปํ	มันน้อยละหนา
อายุํ	อายุแน่
ชรูปนีตสฺส	เมื่อเขาอันชรานำเข้าไปใกล้แล้ว

สนฺติ เขาทั้งหลายย่อมไม่มี
ตาณา เธอผู้ที่พึ่งช่วยป้องกันทั้งหลาย
เอตํ ภยํ ภัยนั้นแน่ะ
มรเณ ในความตาย
เปกฺขมาโน เธอผู้เพ่งอยู่
ปุญฺญานิ บุญความหมดจดทั้งหลายแน่หนา
กยิราถ เขาพึงทำเกิด
สุขาวหานิ จักนำเอาความสุขมาให้แน่น่ะ

อุปฺปนียติ ชีวิตมปฺปมายุํ
ชรูปนีตสฺส น สนฺติ ตาณา
เอตํภยํ มรเณ เปกฺขมาโน
โลกามิสํ ปชฺชเห สนฺติเปกฺโข

อุปฺปนียติ มันอันชรานำเข้าไปใกล้อยู่ละหนา
ชีวิตํ ชีวิตความเป็นอยู่แน่ะ
อปฺปํ มันน้อยละหนา
อายุํ อายุแน่ะ
ชรูปนีตสฺส เมื่อเขาอันชรานำเข้าไปใกล้แล้ว

น สนฺติ	เขาทั้งหลายย่อมไม่มี
ตาณา	ผู้ที่พึ่งช่วยป้องกันทั้งหลาย
เอตํ ภยํ	ภัยนั้นแน่ะ
มรเณ	ในความตาย
เปกฺขมาโน	เธอผู้เพ่งอยู่
โลกามิสํ	อามิสในโลก
ปชฺชเห	เธอพึงละมันเถิด
สนฺติเปกฺโข	เธอผู้เพ่งความระงับละ

อญฺญาหิ ลาภูปนิสฺสา อญฺญา นิพฺพานคามินี
เอตํ อตฺถมภิญฺญาย ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
สกฺการํ นาภินนฺเทยฺย วิเวกมนุพฺรูหเย

อญฺญาหิ	ก็อย่างอื่นละหนา
ลาภูปนิสฺสา	ข้อปฏิบัติเข้าอาศัยซึ่งลาภ
อญฺญา	อย่างอื่นละหนา
นิพฺพานคามินี	ข้อปฏิบัติมรรคาไปยังนิพพานเป็นธรรมอันไม่ตายแล้วละ
เอตํ อตฺถํ	เนื้อความนั้นแน่ะ
อภิญฺญาย	เธอพึงรู้ยิ่งแล้ว

ภิกฺขุ ภิกษุ เธอผู้เห็นซึ่งภัย

พุทฺธสฺส สาวโก เธอผู้สาวกของพระพุทธเจ้าทั้งหลายละ

สกฺการํ เครื่องสักการะแน่ะ

นาภินนฺ เทยฺย เธออย่าพึงเพลิดเพลินมันยิ่งเลย

วิเวกํ วิเวกแน่ะ

มนุพฺรูหเย เธอพึงให้มันงอกงามเนืองๆ เถิด

นาญฺญตฺร โพชฺฌงฺคตปสา นาญฺญตฺร อินฺทฺริยสํวรา

นาญฺญตฺร สพฺพปฏินิสฺสคฺคา โสตฺถึ ปสฺสามิ ปาณินํ

น ไม่หนา

อญฺญตฺร ณ ที่อื่น

โพชฺฌงฺคตปสา แต่ความเพียรยังกิเลสให้ร้อน

น ไม่หนา

อญฺญตฺร ณ ที่อื่น

อินฺทฺริยสํวรา ความสำรวมในอินทรีย์

น ไม่หนา

อญฺญตฺร ณ ที่อื่น

สพฺพปฏินิสฺสคฺคา แต่อันสละคืนซึ่งกิเลสทั้งปวง

โสตฺถึ ความสวัสดีแน่ะ
ปสฺสามิ เราผู้พระตถาคตเห็นอยู่ละน่ะ
ปาณินํ แห่งสัตว์ผู้หายใจทั้งหลาย

อโกเธน ชิเน โกธํ อสาธุํ สาธุนา ชิเน
ชิเน กทฺทริยํ ทาเนน สจฺเจ นาลิกวาทินํ

อโกเธน ด้วยอันไม่มีแห่งความโกรธ
ชิเน เขาพึงชนะได้
โกธํ ซึ่งความโกรธ
อสาธุํ กรรมใช่กรรมทำประโยชน์ให้สำเร็จ
สาธุนา ด้วยกรรมทำประโยชน์ให้สำเร็จ
ชิเน เขาพึงชนะได้
กทฺทริยํ ซึ่งความตระหนี่เป็นธรรมอันกระด้าง
ทาเนน ด้วยอันให้
สจฺเจน ด้วยความจริง
อลิกวาทินํ เขามักกล่าวคำเหลาะแหละละน่ะ

อตฺตนาว กตํ ปาปํ อตฺตนา สํกิลิสฺสติ
อตฺตนา อกตํ ปาปํ อตฺตนาว วิสุชฺฌติ
สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย

อตฺตนาว กตํ มันที่ตนนั่นเทียวทำแล้วละหนา
ปาปํ บาปความลามกแน่ะ
อตฺตนา ด้วยตน
สํกิลิสฺสติ เขาจักเศร้าหมองพร้อมละ
อตฺตนา อกตํ มันที่ตนนั่นเทียวไม่ทำแล้วละหนา
ปาปํ บาปความลามกแน่
อตฺตนาว ด้วยตนนั่นเทียว
วิสุชฺฌติ เธอย่อมหมดจดละ
สุทฺธิ อสุทฺธิ ความหมดจดและความไม่หมดจด ละหนา
ปจฺจตฺตํ มันเฉพาะตัวละนะ
นาญฺโญ เขาผู้อื่นละ
อญฺญํ คำเขาผู้อื่นแน่ะ
วิโสธเย เธอพึงให้มันหมดจดได้ละ

โกนุ หาโส กิมานนฺโท นิจฺจํ ปชฺชลิเต สติ
อนฺธกาเรน โอนทฺธา ปทีปํ น คเวสถ

โกนุหาโส ความรื่นเริงอะไรหนอ

กิมานนฺโท	ความเพลิดเพลินอะไรเล่า
นิจฺจํ ปชฺชลิเต	ครั้นเมื่อไฟโพลงอยู่เป็นนิตย์
สติ	มีอยู่
อนฺธกาเรน	ด้วยความมืดกระทำเป็นคนบอด
โอนทฺธา	หุ้มรัดท่านแล้วละ
ปทีปํ	ดวงประทีปแน่ะ
น คเวสถ	ท่านทั้งหลายไม่แสวงหาละหรือ

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี

ธมฺโมหเว	พระธรรมความชอบนั้นเทียวหนา
รกฺขติ	ท่านย่อมรักษาไว้
ธมฺมจารึ	ซึ่งเขาผู้ประพฤติซึ่งธรรมแน่ะ
ธมฺโม	พระธรรมความชอบนั้นเทียวหนา
สุจิณฺโณ	ที่เขาสะสมแล้วดีละน่ะ
สุขมาวหาติ	ย่อมนำความสุขมาให้แน่นะ

เอสานิสํโส ข้อนั้นหนาอานิสงส์ท่านละ
ธมฺเม ในพระธรรม
สุจิณฺเณ ที่เขาสะสมแล้วดีละน่ะ
น ไม่หนา
ทุคฺคตึ ที่ไปชั่วแน่ะ
คจฺฉติ เขาย่อมไปละหนา
ธมฺมจารี เขาผู้ประพฤติซึ่งธรรมแน่ะ

สพฺภิเรว สมาเสถ สพฺภิ กุพฺเพถ สนฺถวํ
สตํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ

สพฺภิเรว ด้วยสัปปุรุษทั้งหลายนั้นเทียว
สมาเสถ เขาพึงนั่งกับ
สพฺภิ ด้วยสัปปุรุษทั้งหลาย
กุพฺเพถ เขาพึงทำ
สนฺถวํ ซึ่งความสรรเสริญกับ
สตํธมฺมํ ธรรมแห่งสัปปุรุษทั้งหลายแน่
อภิญฺญาย เธอพึงรู้ยิ่งแล้ว

สพฺพทุกฺขา จากทุกข์ทั้งปวง

ปมุจฺจติ เธอย่อมพ้นละ

เอกํ ธมฺมํ อตีตสฺส มุสาวาทิสฺส ชนฺตุโน

วิติณฺณปรโลกสฺส นตฺถิ ปาปํ อการิยํ

เอกํธมฺมํ ธรรมอันหนึ่งแน่

อตีตสฺส เขาล่วงเสียแล้ว

มุสาวาทิสฺส ชนฺตุโน แห่งสัตว์ผู้บังเกิด

เขามักกล่าวปดละ

วิติณฺณปรโลกสฺส เขามีปรโลกข้ามเสียแล้ว

นตฺถิ มันไม่มีละหนา

ปาปํ บาปความลามกแน่

อการิยํ ที่เขาจักไม่ทำมันละ

จิตตรักขโนบาย

พระราชนิพนธ์

ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อาตุรสฺมึปิ เม กาเย จิตฺตํ นเหสฺสตาตุรํ
เอวํ สิกฺขามิ พุทฺธสฺส สาสนานุคตึ กรํ

เราทำความดำเนินตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ศึกษาอยู่อย่างนี้ว่า แม้เมื่อถึงเรากระสับกระส่ายอยู่เพราะทุกขเวทนา แต่จิตเราจักไม่กระสับกระส่าย จักรักษาจิตไว้ไม่ให้กระสับกระส่าย ก็แลจะรักษาจิตไม่ให้กระสับกระส่ายก็เพราะปัญญาที่รู้ที่เห็นตามเป็นจริง อุบายที่จะรักษาจิตไม่ให้กระสับกระส่ายนั้น พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้มาก จะกล่าวแต่อุบายที่ผู้ป่วยไข้จะนึกเอาเป็นอารมณ์ วิปัสสนาปัญญาที่เห็นแจ้งชัดตามจริง ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา นี้แลเป็นของสำคัญ เมื่อเห็นจริงอยู่อย่างนั้น ใจก็จะสงบไม่กระสับกระส่าย ทุรนทุรายไปต่าง ๆ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อยัง

เสด็จอยู่นั้น ทรงสั่งสอนสาวกด้วยเรื่องนี้มากว่า **รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา สญฺญา อนิจฺจา สงฺขารา อนิจฺจา วิญฺญาณํ อนิจฺจํ รูปํ อนตฺตา เวทนา อนตฺตา สญฺญา อนตฺตา สงฺขารา อนตฺตา วิญฺญาณํ อนตฺตา สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ฯ**

รูปํ อนิจฺจํ รูปไม่เที่ยง **เวทนา อนิจฺจา** เวทนาไม่เที่ยง **สญฺญา อนิจฺจา** สัญญาไม่เที่ยง **สงฺขารา อนิจฺจา** สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง **วิญฺญาณํ อนิจฺจํ** วิญญาณไม่เที่ยง **รูปํ อนตฺตา** รูปใช่ตัวตน **เวทนา อนตฺตา** เวทนาใช่ตัวตน **สญฺญา อนตฺตา** สัญญาใช่ตัวตน **สังขารา อนตฺตา** สังขารทั้งหลายใช่ตัวตน **วิญฺญาณํ อนตฺตา** วิญญาณใช่ตัวตน **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา** ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** สิ่งสภาพทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตาใช่ตัวใช่ตน ไม่มีแก่นสาร ไม่เป็นไปในอำนาจของผู้ใด ร่างกายกับทั้งใจและสิ่งที่เกิดในใจทั้งปวงนี้ แบ่งออกได้ ๕ ส่วน ๕ กอง คือ รูป ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑ ส่วนที่ฉิบหายไปเพราะเย็นร้อนเป็นต้น หรือมีสีสันจะแสดงจะชี้ได้ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เลือด ไส้ พุง ตับไต น้ำมูก น้ำลาย มูตร คูถ เหล่านี้ เป็น

รูป สุขสบายกายสบายจิต ทุกข์ไม่สบายกาย ไม่สบายจิต อุเบกขากลาง ๆ ไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่สุข นี้เป็นส่วน เวทนา ความเสวยอารมณ์ รู้แจ้งอารมณ์ ฯ ความจำได้จำไว้ จำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำสัมผัส จำอารมณ์ที่รู้ด้วยใจ ความจำรูป สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว จงกำหนด จำ เวทนา สุขทุกข์อุเบกขา ความจำได้จำไว้ทั้งปวงนี้ เป็น สัญญาฯ สิ่งสภาพปรุงใจเกิดขึ้นในจิตทั้งดีทั้งชั่วทั้งกลางๆ บรรดาเจตสิกอารมณ์ที่เกิดในจิตทั้งปวงชื่อว่าสังขารฯ ส่วน ที่ปรุงใจให้รู้อารมณ์เป็นไปในจักษุ ชื่อว่า จักษุวิญญาณ เป็นไปในโสต ชื่อว่า โสตวิญญาณ เป็นไปในฆานะ ชื่อว่า ฆานวิญญาณ เป็นไปในชิวหา ชื่อว่า ชิวหาวิญญาณ เป็น ไปในกายอิงอาศัยกาย ชื่อว่า กายวิญญาณ อิงอาศัยภวังคะ มโนธาตุ ชื่อว่า มโนวิญญาณ

ร่างกายกับทั้งใจและสิ่งที่เกิดขึ้นในใจทั้งปวงนี้แบ่ง เป็นส่วนเป็นกองได้ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูปคงเป็นรูป แต่อีก๔ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นนาม จึงเป็นนามรูป เมื่อรู้จักขันธ์ ๕ และ ย่นเข้าเป็น นาม ๑ รูป ๑ ฉนี้แล้วจะกำหนดกว้างขวาง หรือย่นพิจารณาเป็นอารมณ์เจริญวิปัสสนาตามแต่ที่คล่อง ที่สะดวกนั้นเถิด

กำหนดกว้างขวางนั้น คือ กำหนดว่า **รูปํ อนิจฺจํ** รูปไม่เที่ยง **เวทนา อนิจฺจา** เวทนาไม่เที่ยง **สญฺญา อนิจฺจา** สัญญาไม่เที่ยง **สงฺขารา อนิจฺจา** ธรรมที่ปรุงใจทั้งหลายไม่เที่ยง **วิญฺญาณํ อนิจฺจํ** วิญญาณไม่เที่ยง ย่นเข้านั้น คือ กำหนดว่า **รูปํ อนิจฺจํ** นามรูปไม่เที่ยง กำหนดกว้างขวางว่า **รูปํ อนตฺตา** รูปใช่ตัวตน **เวทนา อนตฺตา** เวทนาใช่ตัวตน **สญฺญา อนตฺตา** สัญญาใช่ตัวตน **สงฺขารา อนตฺตา** ธรรมปรุงใจทั้งหลายใช่ตัวใช่ตน **วิญฺญาณํ อนตฺตา** วิญญาณใช่ตัวตน ย่นเข้านั้นกำหนดว่า **นามรูปํ อนตฺตา** นามรูปใช่ตัวใช่ตน**สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา** สิ่งสภาพที่ปัจจัยปรุงปัจจัยตกแต่งทั้งปวงไม่เที่ยง **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** สิ่งสภาพทั้งหลายทั้งปวงใช่ตัวใช่ตน ให้ผู้พึ่งเล่าบ่น สังเกตกำหนดจำอย่าหลง คำว่าสังขาร ๆ นี้ ในสังขารขันธ์ความอย่างหนึ่ง ที่ว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง นี้ความอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่สังขารขันธ์คือไม่มีอุปาทาน เช่นต้นไม้ ในสังขารขันธ์นั้น เจตสิกส่วนที่เกิดในจิตทั้งดีและชั่วและกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว ชื่อว่าสังขาร ส่วนที่ปรุงใจ บรรดาธรรมที่เกิดใน

จิตทั้งหมด ยกเสียแต่ เวทนาสัญญาที่ว่าแล้ว เหลือนั้นชื่อ ว่าสังขารธรรมปรุงใจ สังขารขันธ์ความอย่างนี้ ที่ว่าสังขาร ทั้งปวงไม่เที่ยง ๆ นี้ บรรดาสัตว์ บรรดาสิ่งของทั้งปวง ชื่อว่า สังขาร ธรรมที่ปัจจัยปรุงปัจจัยตกแต่งจัดเป็น ๒ อุปาทินนกะ ๑ อนุปาทินนกะ ๑ ส่วนที่มีใจครองเช่น มนุษย์และสัตว์ทั้งปวงนี้อุปาทานเข้ายึดมั่น ที่ไม่มีใจครอง เป็นแต่สิ่งของ เช่น แผ่นดิน ภูเขา ต้นไม้ เงินทองเป็นต้น เหล่านี้ ชื่อ อนุปาทินนกะสังขาร ใช่ส่วนที่อุปาทานเข้ายึด มั่น. **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา** สังขารสิ่งสภาพที่ปัจจัยปรุง ปัจจัยตกแต่งทั้งปวงทั้งที่เป็นอุปาทินนกะมีใจครองมีอุปา-ทานเข้ายึดมั่น และอนุปาทินนกะไม่มีใจครอง ใช่ของที่ อุปาทานเข้ายึดมั่น ทุกสังขารไม่มีเที่ยงสิ้น ย่อมเกิดขึ้นด้วย เสื่อมสิ้นเสียไปด้วย เป็นอย่างอื่น มีแล้วก็หาไม่เกิดขึ้นแล้ว ก็ดับไป **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** สิ่งสภาพทั้งปวงทั้งสังขตะ ปัจจัยปรุงปัจจัยตกแต่ง และอสังขตะ ใช่ธรรมที่ปัจจัยปรุง ปัจจัยแต่ง เป็นอนัตตา ใช่ตัวใช่ตนสิ้น ไม่มีแก่นสาร ไม่ เป็นไปในอำนาจ ความบังคับขับไล่และอ้อนวอนของผู้ใด

เลย เมื่อย่นลงรูป ๑ นาม ๑ ทำในใจว่า **นามรูปํ อนิจฺจํ นามรูปํ ทุกฺขํ นามรูปํ อนตฺตา** นามรูปไม่เที่ยง ย่อมเกิดขึ้นด้วย เสื่อมสิ้นเสียไปด้วย เป็นอย่างอื่น ๆ ไปด้วย มีแล้วหามีไม่ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

นามรูปเป็นทุกข์ สัตว์อดทนได้ยาก ความเกิดและความเสื่อมเบียดเบียนบีบคั้น เพลิงกิเลสคือ ราคะ โทสะ โมหะมาเผาให้ร้อน กองทุกข์ คือ เกิด แก่ ตาย ความโศก ความร่ำไร ความเจ็บกาย ไม่สบายจิต ความคับแค้นมาเผาให้ร้อน นามรูปเป็นอนัตตา ใช่ตัวใช่ตน ไม่มีแก่นสาร ไม่เป็นไปในอำนาจ ความบังคับขับไล่และความอ้อนวอนของผู้ใด ไม่มีผู้ใดเป็นใหญ่ครอบครอง **เนตํ มม** สิ่งนั้นใช่ของเรา **เนโสหมสฺมิ** ส่วนนั้นไม่เป็นเรา **น เม โส อตฺตา** ส่วนนั้นใช่ตัวตนแก่นสารของเรา ให้พึงเจริญวิปัสสนา พิจารณานามรูปเป็นอารมณ์อย่างนี้ จิตก็จะผ่องใสไม่กระสับกระส่ายไปตามทุกขเวทนาในกาย อุบายนี้ทำจิตไม่ให้กระสับกระส่าย เป็นอุบายวิเศษในคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเล ฯ

คุณพระรัตนตรัย

สมเด็จพระวันรัต (ทับ) วัดโสมนัสวิหาร

เรียบเรียง

บัดนี้จะพรรณนาคุณพระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระพระธรรมและพระสงฆ์ โดยสังเขปดังนี้ว่า เราทั้งหลายถึงพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าพระองค์ใดว่าเป็นที่พึ่ง กำจัดภัย อุทิศเฉพาะพระผู้มีภาคพระพุทธเจ้าพระองค์ใด ปฏิญาณว่าเป็นบรรพชิต เป็นอุบาสกอุบาสิกา พระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าพระองค์ใดเป็นศาสดาครูสั่งสอนของข้าพเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้าชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าพระองค์ใด พระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้ประเสริฐเลิศกว่าสัตว์หมดทั้งสิ้น เป็นที่พึ่งของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์นั้นประกอบด้วยพระคุณเป็นอัศจรรย์ เป็นอสาธารณคุณไม่ทั่วไปแก่ผู้ใดผู้หนึ่งเลย เฉพาะมีแก่พระองค์ องค์เดียวเท่านั้น คือ อรหัตตาธิคุณ และสัมมาสัมโพธิคุณ อรหัตตาธิคุณนั้นคือความเป็นพระอรหันต์ผู้บริสุทธิ์จากอาสวะกิเลสสิ้นเชิง ควรไหว้ ควรบูชา ควร

เป็นที่พึ่งของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ช่วยให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นได้จริงๆ ก็พระองค์นั้นมีพระทัยมั่นไม่หวั่นไหวไม่ดีใจไม่เสียใจเหตุโลกธรรมทั้ง๘ เมื่อมีลาภและไม่มีลาภ พระทัยก็เฉยอยู่ไม่ดีใจเสียใจ เมื่อมียศศักดิ์และหายศศักดิ์มิได้ พระทัยก็เฉยอยู่ไม่ดีเสียใจ เมื่อเขานินทาหรือสรรเสริญพระองค์เฉยอยู่ ไม่เสียใจดีใจ เมื่อสุขหรือทุกข์เกิดขึ้น พระองค์ก็เฉยอยู่ไม่ยินดีไม่ยินร้าย ไม่เหมือนดังสามัญสัตว์ เช่นเราท่านทั้งหลายอื่น ย่อมมีจิตหวั่นไหวยินดียินร้าย เหตุโลกธรรมทั้ง ๘ เมื่อได้ลาภก็ดีใจ เมื่อไม่ได้ก็เสียใจ เมื่อได้ยศก็ดีใจ เมื่อไม่ได้ก็เสียใจ เมื่อเขานินทาก็ไม่ชอบใจ เมื่อเขาสรรเสริญก็ดีใจ เมื่อได้สุขก็ดี ใจ เมื่อได้ทุกข์ก็เสียใจ สามัญสัตว์เช่นเราท่านทั้งหลายทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีจิตไม่ตั้งมั่น หวั่นไหว ดีใจเสียใจเหตุโลกธรรมทั้ง ๘ นี้

ก็คุณคือความเป็นพระอรหันต์มีพระทัยมั่น ไม่ดีใจเสียใจ ไม่หวั่นไหวเหตุโลกธรรมทั้ง ๘ ดังพรรณนามานี้ ได้มีแก่พระองค์องค์เดียวเท่านั้น พระองค์นั้นจึงได้พระนามปรากฏว่าผู้บริสุทธิ์ **อรหํ อรหํ** ปราศจากอาสวะกิเลส

สิ้นเชิง ควรไหว้ควรบูชา ควรเป็นที่พึ่งของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ช่วยให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นได้จริง ๆ ด้วยประการฉะนี้

ก็สัมมาสัมโพธิคุณนั้น คือความตรัสรู้ดีเอง ในสัจจะของจริง ๔ คือ จริงทุกข์ จริงเหตุเกิดทุกข์ จริงดับทุกข์ และจริงทางดับทุกข์. จริงทุกข์นั้น คือ ขันธะ อายตนะ นามรูป มันต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปเป็นธรรมดาของมัน จริงเหตุเกิดทุกข์นั้น คือ ตัณหาทำให้ทุกข์เกิดขึ้น จริงดับทุกข์นั้น คือ ดับตัณหาหมดสิ้น. จริงทางดับทุกข์นั้น คือ ทางประกอบด้วยองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้น พระองค์รู้ชัดจริงนั้นฉนี้ คือเห็นเรา เขา ตัวตน สัตว์ บุคคล หญิงชายใคร ๆ ไม่มีหมด มีแต่ขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูปเท่านั้น เป็นทุกข์เหลือทนอย่างยิ่ง เพราะเกิดแก่เจ็บตาย โศก ร่ำไร ทุกข์ โทมนัส อุปายาส คับแค้นต่าง ๆ มันก็ปรากฏมีในขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูปนั้นเอง โรคผีอาพาธเจ็บไข้ต่างๆ มันก็ปรากฏมีในขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูปนั้นเอง ร้อน หนาว อยากข้าว อยากน้ำ ขี้ เยี่ยว มันก็ปรากฏมีในขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูปนั้นเอง

ผัสสะเหลือบยุง ลม แดด และเครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ มันก็ปรากฏมีในขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูปนั้นเอง เพราะเหตุนี้ ขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูปนั้นจึงเป็นทุกข์เหลือทนอย่างยิ่ง จริงในขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูปนั้นฉนี้ จึงเบื่อหน่ายไม่เพลิดเพลินยินดีมัน ละวางปล่อยมันเสีย ไม่ห่วงไม่ถือมันไว้ว่า ของเรา ว่าเรา ว่าตัวตนของเรา พระองค์มาละตัณหามานะทิฏฐิในขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูปนั้นเสียได้ พระองค์มีอาสวะกิเลสสิ้นไปแล้ว เป็นผู้บริสุทธิ์สิ้นเชิงด้วย วิชาความรู้แจ้งชัดและวิมุติความหลุดพ้นจากสมมุติปล่อยวางหมด ไม่ห่วงไม่ถืออะไร ๆ เลยว่าของเรา ว่าเรา ว่าตัวตนของเราฉนี้ เห็นสูญจากสัตว์ จากบุคคล จากตัว จากตนอยู่เป็นนิตย์ ไม่ติดอยู่ในสมมุติตามโลกเลย คุณคือความตรัสรู้ชอบ ตรัสรู้ดีเอง ดั่งว่ามานี้มีแก่พระองค์ พระองค์นั้นจึงได้พระนามว่า **สัมมาสัมพุทโธ** ผู้ตรัสรู้ชอบ ตรัสรู้ดีสิ้นเชิงด้วยพระองค์เองฉนี้ อรหัตตคุณและสัมมาสัมโพธิคุณทั้ง ๒ นี้ ย่อมมีแก่พระองค์ พระองค์เดียวเท่านั้น พระองค์นั้นจึงได้พระนามปรากฏว่า **อรหํ สัมมาสัมพุทโธ** ฉนี้. **อรหํ** เป็นตัวผล

ผู้บริสุทธิ์สิ้นเชิง ควรไหว้ ควรบูชา ควรเป็นที่พึ่งของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย สัมมาสัมพุทโธเป็นตัวเหตุเพราะพระองค์ตรัสรู้ชอบ ตรัสรู้ดีสิ้นเชิงแต่ลำพังพระองค์เอง สองพระนามนี้รวบติดเข้า เป็นบทภาวนาว่า **อรหํ สัมมาสัมพุทโธ ภควา** พระองค์ผู้มีบุญอย่างยิ่งบริสุทธิ์สิ้นเชิง ควรไหว้ ควรบูชา ควรเป็นที่พึ่งที่นับถือของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะตรัสรู้ชอบ ตรัสรู้ดีสิ้นเชิง แต่ลำพังพระองค์ฉนี้ นี้เป็นบทภาวนาระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าที่เป็นที่พึ่งของเรา ก็พระอรหํ สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ประกอบด้วยพระกรุณาใหญ่ยิ่ง ในหมู่สัตว์ ตรัสสั่งสอนสัตว์โดยสังเขปเพื่อบรรลุมรรคผลทำให้แจ้ง ซึ่งพระนิพพาน ฉนี้ว่า **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** บาปทั้งสิ้นอย่าทำมันเลย **กุสลสฺสูปสมฺปทา** ทำบุญกุศลให้ถึงพร้อมให้บริบูรณ์ขึ้นในสันดานของตนเถิด **สจิตฺตปริโยทปนํ** อุตส่าห์ชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองคือไฟกิเลสมันเผาสัตว์ให้เร่าร้อนอยู่เป็นนิตย์ ร้อนคือราคะความยินดี และโทสะความโกรธประทุษร้าย และโมหะความ

หลงไหลไปตามสมมุติ ไม่รู้จักกรรมเป็นของจริง นี้แล เขาเรียกว่าไฟกิเลส ทำไมเล่า พระองค์จึงตรัสสั่งสอนให้ละบาปทั้งสิ้นเสีย เพราะพระองค์เห็นว่าทุกข์ทั้งสิ้นมีแก่สัตว์ก็เพราะบาปนั้นเอง อาศัยพระกรุณาใหญ่จะให้สัตว์พ้นจากทุกข์ทั้งสิ้น จึงได้สั่งสอนไว้ว่าอย่าทำบาปหมดทั้งสิ้นเลย ถ้าผู้ใดเชื่อพระพุทธเจ้าที่ทรงไว้ฉนี้แล้ว ผู้นั้นคิดจะหนีทุกข์แล้วอย่าทำบาปทั้งสิ้นเลย จึงจะหนีพ้นทุกข์ได้ เพราะทุกข์ภัยทั้งสิ้นไม่มาแต่ไหน มาแต่บาปอย่างเดียว ก็ทำไมเล่า พระองค์ จึงได้สั่งสอนให้ทำบุญกุศลให้ถึงพร้อม ให้บริบูรณ์ขึ้นในสันดานของตนฉนี้ เพราะพระองค์เห็นว่า สุขทั้งสิ้น ไม่มาแต่ไหน มาแต่บุญกุศลอย่างเดียว พระองค์อาศัยพระกรุณาใหญ่ จะให้สัตว์ได้เสวยความสุขทั้งสิ้น จึงได้ตรัสสอนไว้ให้ทำบุญกุศลให้ถึงพร้อมให้บริบูรณ์ขึ้นในสันดานของตนเถิดฉนี้ ถ้าผู้ใดเชื่อพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนไว้ฉนี้แล้ว ผู้นั้นอยากได้ความสุขสำราญทั้งสิ้นแล้ว ก็จงก่อสร้างบุญกุศลทำให้บริบูรณ์ขึ้นในสันดานของตนเถิด เพราะว่าความสุขสำราญไม่มาแต่ไหน มาแต่บุญกุศลอย่างเดียวเท่านั้น

ก็ทำไมเล่าพระองค์จึงได้ตรัสสั่งสอนให้ชำระจิตให้บริสุทธิ์ พ้นจากเครื่องเศร้าหมองและเครื่องร้อนคือไฟสามกอง คือ ราคะ โทสะ โมหะฉนี้ เพราะพระองค์เห็นว่าสัตว์จะพ้นจากทุกข์ทั้งสิ้น มีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นต้น ก็เพราะเพลิงกิเลสคือราคะโทสะโมหะดับสิ้นหมด จริงอยู่ไฟกิเลสเครื่องร้อนใจ มันเผาสัตว์ให้เร่าร้อนทั่วไปหมดทั้งสิ้น มันจะดับก็ไม่ดับที่ไหน ดับด้วยอำนาจพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณอย่างเดียวเท่านั้น เพราะเหตุนี้ ถ้าผู้ใดมาระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จนได้เกิดความเลื่อมใสขึ้นเมื่อใดแล้ว ผู้นั้นได้ชื่อว่าดับไฟกิเลสเครื่องร้อนใจเสียได้ เป็นอันได้ดื่มกินซึ่งรสคือพระนิพพานเมื่อนั้น ไม่เสียทีที่ชีวิตได้เป็นมาอยู่วันหนึ่ง ๆ นี้ทีเดียว

อนึ่ง ไฟกิเลสเครื่องร้อนนี้มันจะเกิดขึ้น ก็ไม่เกิดที่ไหน เกิดที่กามคุณเมถุนอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าผู้ใดบริโภคกามคุณเมถุนอยู่แล้ว ได้ชื่อว่าก่อไฟกิเลส เครื่องร้อนใจเผาตัวเผาผู้อื่นให้เร่าร้อนอยู่เป็นนิตย์ เหมือนอยู่ในเรือนไฟไหม้ มีความเร่าร้อนอยู่เป็นนิตย์เช่นนั้น

ก็ไฟกิเลส เครื่องร้อนใจนั้น คือราคะความกำหนัดยินดี และโทสะความพิโรธโกรธเคืองกัน และโมหะความหลงไหลไปตามสมมุติ ไม่รู้จักธรรมเป็นของจริง ไฟสามกองนี้เรียกว่า ไฟกิเลส มันไหม้ทั่วไปหมด เผาพระเผาเณร เผาคฤหัสถ์สตรีบุรุษ กับทั้งสัตว์เดียรฉานหมดทั้งสิ้น ไม่มีใครรู้สึกตัวเลย กลับไปหลงก่อไฟสามกองนี้เผาตัวด้วย เผาผู้อื่นด้วย ก่อเพลิงทุกข์ขึ้นด้วย เพลิงนั้นคือ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความร่ำไร ทุกข์กาย ทุกข์ใจ อุปายาสคับแค้น สิ่งไรที่ไม่ชอบใจมาถึงเข้า สิ่งไรที่ชอบใจหายไปเสีย ปรารถนาสิ่งไรไม่ได้สมดังใจหวัง นี้เรียกว่าเพลิงทุกข์ ย่นเพลิงทุกข์เข้า คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๕ อย่างเท่านี้ นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นที่พึ่งของเราแท้ ถ้า ผู้ใดใคร ๆ มาเกิดพบพระพุทธศาสนานี้ไม่ได้ปฏิบัติ เพื่อดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์นี้ ผู้นั้นเหมือนกะว่าไม่ได้พบพระพุทธศาสนาทีเดียว เพราะพระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนไว้ ให้ปฏิบัติดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์ อย่างเดียวเท่านั้น ก็เพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์นี้ไม่มีใครดับได้หมดยกไว้แต่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่า

นั้น พระองค์ตรัสรู้ชอบตรัสรู้ดีดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์ของพระองค์ได้แล้ว สั่งสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้ด้วย จึงเป็นอัศจรรย์จริง น่าเลื่อมใสยิ่งนัก เป็นที่ควรกราบไหว้บูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระธรรมของพระองค์นั้นเล่าก็ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้จริง ๆ จึงเป็นอัศจรรย์ น่าเลื่อมใสยิ่งนักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระสงฆ์สาวกของพระองค์นั้นเล่า ก็ปฏิบัติดีแล้ว ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์ได้จริง ๆ จึงเป็นอัศจรรย์ น่าเลื่อมใสยิ่งนักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

นี้เป็นวิธีระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ให้เกิดความเลื่อมใสได้จริง ๆ ดีนัก

อนึ่ง สัมมาสัมพุทโธ ภควา พระผู้มีบุญใหญ่ยิ่ง เป็นที่พึ่งที่นับถือของเรา พระองค์ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบเอง คือตรัสรู้จริงเห็นจริง ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์ของพระองค์ได้แล้ว ทรงสั่งสอนสัตว์ให้รู้ตาม ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์ได้ด้วย ฉนั้น พระองค์จึงเป็นผู้เลิศประเสริฐกว่าสัตว์ เป็นอัศจรรย์ใหญ่ยิ่งนัก น่าเลื่อมใสจริง ๆ

สวากขาโต ภควตา ธัมโม พระธรรมเป็นที่พึ่งที่นับถือของเรา ที่พระผู้มีบุญใหญ่ยิ่งตรัสแล้วดี ทรงคุณคือดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ของสัตว์ผู้ปฏิบัติชอบ ช่วยให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นได้จริง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคผลนิพพาน ท่านทรงคุณคือดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ ได้อย่างนี้ จึงเป็นอัศจรรย์ น่าเลื่อมใสจริง ๆ

สุปฏิปันโน สาวกสังโฆ พระสงฆ์ที่เป็นสาวกของพระผู้มีบุญใหญ่ยิ่ง เป็นที่พึ่งที่นับถือของเรา ท่านปฏิบัติดีแล้ว ทำให้สมบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา บรรลุมรรคผลทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์ของตนได้แล้ว สั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ตามเห็นตาม ดับเพลิงกิเลส เพลิงทุกข์ได้ด้วย และเป็นเขตไร่นาให้เกิดบุญกุศล แก่เทวดาและมนุษย์โดยมาก พระสงฆ์ท่านปฏิบัติดีแล้วอย่างนี้จึงเป็นอัศจรรย์ใหญ่ยิ่งนัก ควรเลื่อมใสจริง ๆ

พรรณนาคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ **๓ รัตนะนี้** จบโดยสังเขปแต่เท่านี้

อธิษฐานธรรม

สมเด็จพระวันรัต (ทับ) วัดโสมนัสวิหาร

เรียบเรียง

ศุภมัตถุ ขอความงามความดีจงมีแด่สาธุชนที่ได้รับหนังสือนี้ไป ถ้าอ่านตรึกตรองเข้าใจแล้ว จงปฏิบัติตามด้วยดีเถิด

เนื้อความในอธิษฐานธรรมนั้นว่า ธรรมอันใดเป็นที่ตั้งอาศัยของจิตอันยิ่ง หรือธรรมเป็นที่ตั้งอาศัยอยู่ของคุณอันยิ่งคือมรรคผลนิพพาน ธรรมนั้นชื่อว่า **อธิษฐานธรรม** อธิษฐานธรรมนี้มีอยู่ ๔ อย่าง คือ **ปัญญา** รู้ทั่วไปอย่าง ๑ **สัจจะ** ของจริงอย่าง ๑ **จาคะ** ความสละละเสียอย่าง ๑ **อุปสมะ** ความเข้าไประงับกิเลสเครื่องเศร้าหมองอย่าง ๑ บรรจบเป็นอธิษฐานธรรม ๔ ประการ ฉนี้

ก็ปัญญาที่รู้ทั่วไปนั้น คือ ปัญญาที่รู้จักอกุศลและกุศล และรู้จักลักษณะ ๓ และรู้จักของจริง ๔ อย่างคือ จริงทุกข์ จริงเหตุเกิดทุกข์ จริงดับทุกข์ และจริงทางดับทุกข์ รู้จักทางอกุศลนั้นอย่างไร ? คือกรรมอันใดที่สัตว์ทำด้วยกายวาจาใจ ด้วยจิตโลภ จิตโกรธ จิตหลง กรรมนั้นเป็นอกุศลแท้ รู้จักกุศลนั้นอย่างไร คือกรรมอันใดที่สัตว์ทำด้วยกายวาจาใจ ด้วยจิตไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง กรรมนั้นเป็นกุศลแท้ กุศลนั้นว่าโดยประเภทมี ๔ อย่าง คือ กามาวจรกุศล ๑ รูปาวจรกุศล ๑ อรูปาวจรกุศล ๑ โลกุตตรกุศล ๑ กามาวจรกุศลนั้นอย่างไร คือ กุศลที่ทำด้วยกายวาจาใจ มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น แต่ยังไม่ถึงมหัคคตฌาน จัดเป็นกามาวจรกุศลทั้งสิ้น ให้ผลไปเกิดในกามาวจรสวรรค์และมนุษย์โลก รูปาวจรกุศลนั้นอย่างไร ? คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจมฌาน ฌาน ๔ หรือฌาน ๕ นี้ เป็นรูปาวจรกุศล ให้ผลไปเกิดในรูปาวจรสวรรค์ อรูปาวจรกุศลนั้นอย่างไร ? คือ อากาสานัญจายตนฌาน อากิญจัญ-

ญายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน อรูปฌาน ๔ นี้เป็นอรูปาวจรกุศล ให้ผลไปเกิดในอรูปาวจรสวรรค์ โลกุตตรกุศลนั้นอย่างไร? คือ โสดาบัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค มรรค ๔ นี้เป็นโลกุตตรกุศล ให้ผลข้ามขึ้นจากโลก พ้นจากสังสารทุกข์ได้ ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ก็รู้จักลักษณะ ๓ นั้นอย่างไร? ลักษณะ ๓ นั้น คือ อนิจจลักษณะ เครื่องหมายรู้ว่านามรูปไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วดับไป และทุกขลักษณะ เครื่องหมายรู้ว่า นามรูปเป็นทุกข์ทนได้ยาก เพราะความเกิดดับเบียดเบียนอยู่เป็นนิตย์ และอนัตตลักษณะ เครื่องหมายรู้ว่านามรูปไม่ใช่ตัวตน เพราะตัวตนไม่มี จริงทุกข์นั้นอย่างไร? ทุกข์นั้น คือ ชาติ ความเกิดปรากฏขึ้นแห่งขันธ์ อายตนะ ธาตุ นามรูป. ขันธ์ อายตนธาตุ นามรูป เกิดขึ้นปรากฏแล้ว ทุกข์ต่างๆ มีชาติทุกข์เป็นต้น • ก็ย่อมปรากฏมีขึ้น ถ้าขันธ์อายตนะธาตุ นามรูป ดับหมดไม่มีแล้ว ทุกข์ทั้งสิ้นมีชาติทุกข์เป็นต้นก็ไม่ปรากฏมี เพราะเหตุนี้จึงว่า ชาติความเกิด

ปรากฏขึ้นแห่งขันธ์ อายตนะ ธาตุ นามรูปนี้เป็นทุกข์จริง จริงเหตุทุกข์นั้นอย่างไร? เหตุเกิดทุกข์นั้น คือ กามตัณหา รูปตัณหา อรูปตัณหา กามตัณหานั้นอย่างไร คือ ตัณหาในกามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เครื่องสัมผัสที่จะถูกต้องด้วยกาย ล้วนเป็นอารมณ์อันสัตว์ปรารถนาอยากได้ชอบใจเป็นที่ตั้ง ความกำหนัดยินดีของสัตว์ อันนี้เรียกว่า กามตัณหา เพราะเป็นเหตุให้ชาติทุกข์เกิดขึ้นในกามภพ. รูปตัณหานั้นอย่างไร คือ ตัณหาในรูปฌาน ๔ หรือ ๕ มีปฐมฌานเป็นต้น อันนี้ชื่อว่า รูปตัณหา เพราะเป็นเหตุให้ชาติทุกข์เกิดขึ้นในรูปภพ. อรูปตัณหานั้นอย่างไร คือ ตัณหาในอรูปฌาน ๔ มีอากาสานัญจายตนฌานเป็นต้น ตัณหาในอรูปฌาน ๔ นี้ ชื่อว่า อรูปตัณหา เพราะเป็นเหตุให้ชาติทุกข์เกิดขึ้นในอรูปภพ. จริงดับทุกข์นั้นอย่างไร จริงดับทุกข์นั้น คือ ตัณหาทั้ง ๓ ดับหมดโดยไม่เหลือ ทุกข์ทั้งสิ้นมีชาติทุกข์เป็นต้น ในภพทั้ง ๓ ก็ย่อมดับหมดสิ้น มิได้ปรากฏมี ตัณหาดับหมดไม่เหลือนี้ ทุกข์ซึ่งเป็นผลดับหมดจริง.

จริงทางดับทุกข์นั้นอย่างไร ทางดับทุกข์นั้น คือทางที่ไปพร้อมด้วยองค์อวัยวะ ๘ ประการ องค์อวัยวะ ๘ ประการนั้นอย่างไร องค์อวัยวะ ๘ ประการนั้น คือ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ, คือ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ, คือ สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ สัมมาอาชีวะ ธรรมเครื่องเลี้ยงชีวิตเป็นอยู่ชอบ, คือ สัมมาวายามะ เพียรพยายามชอบ, คือ สัมมาสติ ระลึกชอบ, คือ สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นชอบ บรรจบเป็นองค์อวัยวะ ๘ ประการ ฉนี้

ก็สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบนั้น คือ เห็นอย่างไร? คือ เห็นทุกข์ เห็นเหตุเกิดทุกข์ เห็นความดับทุกข์ และเห็นทางดับทุกข์ ทุกข์นั้นอย่างไร ทุกข์นั้น คือ ขันธ์ ๕ ร่างกายจิตใจที่เกิดปรากฏอยู่นี้เป็นตัวทุกข์เหลือทน เพราะมันเกิดขึ้นแล้ว แก่เจ็บตาย โรคภัย อาพาธ ป่วยไข้ โศกร่ำไร ทุกข์ โทมนัส อุปายาส คับแค้นต่าง ๆ ก็ปรากฏมีขึ้น เพราะเหตุนี้ ขันธ์ ๕ ร่างกายจิตใจที่เกิดขึ้นนี้ จึงเป็นทุกข์เหลือทนจริง ควรกำหนดรู้จักมันเสียด้วยปัญญา

อันยิ่งว่ามันเป็นทุกข์จริง ๆ จะได้เบื่อหน่ายในขันธ์ ๕ ร่างกายจิตใจนี้ยินดีในพระนิพพาน ก็เหตุเกิดทุกข์นั้นอย่างไร คือ ตัณหารักใคร่ หวงถือไว้ว่า ของเรา ว่าเรา ว่าตัว ว่าตน ตัณหานี้เป็นเหตุเกิดทุกข์จริง ควรละมันเสีย ถ้าละมันไม่ได้แล้ว ไม่พ้นทุกข์ได้เลย

ก็ดับทุกข์นั้นอย่างไร คือ ตัณหาเป็นเหตุเกิดทุกข์ดับหมดสิ้นไม่เหลือจนไม่หวงไม่ถืออะไรไว้ ทุกข์ คือ ร่างกายจิตใจซึ่งเป็นผลนั้นก็ดับไปหมดไม่เหลือ ด้วยดับตัณหาที่เป็นเหตุเกิดทุกข์ ตัณหาดับหมดสิ้นนี้ ควรทำให้แจ้งปรากฏขึ้นในใจเมื่อทำได้แล้วก็พ้นทุกข์ได้

ก็ทางดับทุกข์นั้นอย่างไร ? คือ ทางที่พร้อมด้วยองค์อวัยวะ ๘ ประการ เป็นทางอันประเสริฐ ย่นเข้าคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ อย่างนี้ นั่นแหละเป็นทางดับทุกข์ได้จริง ควรบำเพ็ญให้เกิดให้มีขึ้น จึงจะพ้นได้ ความรู้เห็นชอบอย่างนี้ชื่อว่า สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบเป็นองค์ที่ ๑ สัมมาสังกัปปะ ดำริตริกตรองชอบนั้นอย่างไร คือดำริตริกตรองในร่างกายนี้ เห็นว่าเป็นของไม่งาม

ปฏิกูลน่าเกลียด จนมละเสียได้ซึ่งความกำหนัดยินดีใน กามคุณ ชื่อว่า เนกขัมมะสังกัปปะ ดำริตรึกตรองออกจาก กามกิเลส อนึ่ง ดำริตรึกตรองประกอบด้วยเมตตาในหมู่ สัตว์ จนมละเสียได้ซึ่งความพยาบาทคิดร้ายให้ทุกข์แก่ สัตว์ ชื่อว่า อัพยาปาทสังกัปปะ ดำริตรึกตรองไม่มีพยา-บาท อนึ่ง ดำริตรึกตรองประกอบด้วยกรุณาในหมู่สัตว์ ไม่มีวิหิงสา คิดเบียดเบียนสัตว์ ชื่อว่า อวิหิงสาสังกัปปะ ดำริตรึกตรองไม่คิดเบียดเบียนสัตว์, ดำริตรึกตรอง ออกจากความกำหนัดในกามคุณ ดำริตรึกตรองไม่มี พยาบาท และดำริตรึกตรองไม่มีวิหิงสา ดำริตรึกตรอง ๓ อย่างดังว่ามานี้ ชื่อว่า สัมมาสังกัปปะ ดำริตรึกตรอง ชอบเป็นองค์ที่ ๒ สัมมาวาจา เจรจาชอบนั้นอย่างไร? คือพูดอะไรก็พูดแต่ที่จริง ไม่พูดส่อเสียดให้เขาแตกร้าว กัน ไม่พูดคำหยาบช้าให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจ พูดแต่ธรรม แต่วินัยเป็นประโยชน์ฝ่ายเดียว ที่ไม่เป็นประโยชน์แล้ว ไม่พูดเลย วิรัติความงดเว้นจากพูดเท็จ คำส่อเสียด คำ หยาบช้า และพูดคำไม่เป็นประโยชน์ ชื่อว่า สัมมาวาจา

เจรจาชอบเป็นองค์ที่ ๓. สัมมากัมมันตะ การงานชอบนั้นอย่างไร ? คือเว้นเสียไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักฉ้อของเขา ไม่ประพฤติล่วงประเวณี หรือไม่เสพเมถุน วิรัติ ความเว้นจากฆ่าสัตว์และลักฉ้อ และไม่ล่วงประเวณี หรือไม่เสพเมถุนนี้ ชื่อว่า สัมมากัมมันตะ การงานชอบเป็นองค์ที่ ๔. สัมมาอาชีวะ ธรรมเครื่องเลี้ยงชีวิตเป็นอยู่ชอบนั้นอย่างไร ? คือประพฤติเลี้ยงชีวิตเว้นจากทุจริตและมิจฉาชีพ วิรัติความเว้นจากประพฤตชั่วทางกาย ประพฤติชั่วทางวาจา ประพฤติชั่วทางใจ เว้นจากประพฤติมิจฉาชีพคือเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด อย่างนี้ชื่อว่า สัมมาอาชีวะ ธรรมเครื่องเลี้ยงชีวิตเป็นอยู่ชอบเป็นองค์ที่ ๕. สัมมาวายามะ เพียรพยายามชอบนั้นอย่างไร ? คือเพียรพยายามละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรพยายามระวังบาปอกุศล ที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้นได้ เพียรพยายามให้บุญกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น บุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้วเพียรพยายาม รักษาไว้ ไม่ให้เสื่อมไปเสียให้เจริญขึ้นฝ่ายเดียว เพียรพยายามอย่างนี้ ชื่อว่า สัมมา-

วายามะเพียรพยายามชอบเป็นองค์คำรบ ๖. สัมมาสติระลึกชอบนั้นอย่างไร ? คือระลึกถึงกาย ระลึกถึงเวทนา ระลึกถึงจิต ระลึกถึงธรรม จนนำอภิชฌาโทมนัสออกเสียได้ ระลึกอย่างนี้ชื่อว่า สัมมาสติ ระลึกชอบฯ ระลึกถึงกายนั้นอย่างไร ? คือระลึกเบื้องบนตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมา เบื้องต่ำตั้งแต่ปลายผมลงไป มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบเต็มไปด้วยของอสุจิของปฏิกูลน่าเกลียดไม่งามทั้งสิ้น จนมละอภิชฌาโทมนัสเสียได้ หรือระลึกถึงกายเห็นว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน เป็นแต่กายต่างหากไม่ใช่ของเราก็เฉยอยู่ได้ ความชอบใจเสียใจในกายนี้ไม่มี ระลึกถึงกายจนมละยินดียินร้ายในกายนี้เสียได้ อย่างนี้ชื่อว่า ระลึกถึงกาย ฯ ระลึกถึงเวทนานั้นอย่างไร? ระลึกถึงเวทนาที่เป็นสุข ที่เป็นทุกข์ ที่เฉย ๆ อยู่ ไม่สุขไม่ทุกข์ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นแต่เวทนานามธรรมต่างหาก ไม่ใช่ของเราก็เฉยอยู่ได้ ความยินดียินร้ายในเวทนานี้ไม่มี ระลึกถึงเวทนาจนมละเสียได้ซึ่งความยินดียินร้ายในเวทนา อย่างนี้ชื่อว่า ระลึกถึงเวทนา ฯ ระลึก

ถึงจิตนั้นอย่างไร ? ระลึกถึงจิตที่ประกอบด้วยราคะโทสะ โมหะไม่บริสุทธิ์ฟุ้งสร้านอยู่ หรือจิตไม่ประกอบด้วยราคะ โทสะโมหะ บริสุทธิ์ไม่ฟุ้งสร้าน เห็นว่าจิตเหล่านี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของเรา ก็เฉยอยู่ได้ ความยินดียินร้ายไม่มีในจิตเหล่านี้ ระลึกถึงจิตจนมละความยินดียินร้ายในจิตเหล่านี้ชื่อว่าระลึกถึงจิต. ระลึกถึงธรรมนั้นอย่างไร คือระลึกถึงธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล ธรรมที่เป็นกุศลนั้น คือ โพชฌงค์ ๗ ธรรมที่เป็นอกุศลนั้น คือ นิวรณ์ ๕ ระลึกถึงธรรมที่เป็นกุศลและอกุศลเหล่านั้นว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของเรา ก็เฉยอยู่ได้ ความยินดียินร้ายในธรรมเหล่านั้นไม่มี ระลึกถึงธรรมจนมละความยินดียินร้ายในธรรมเหล่านั้นเสียได้ อย่างนี้ชื่อว่า ระลึกถึงธรรม สติระลึกถึงกาย เวทนาจิต และธรรม อย่างว่ามานี้ชื่อ สัมมาสติระลึกชอบเป็นองค์ที่ ๗

สัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นชอบนั้นอย่างไร คือ จิตประกอบด้วยวิตกวิจารปีติสุขและเอกัคคตา ละนิวรณ์เสียได้ หรือจิตประกอบด้วยปีติสุข เอกัคคตา ละวิตกวิจารเสียได้ หรือจิตประกอบด้วยสุข เอกัคคตา ละปีติเสียได้ หรือจิตประกอบด้วยอุเบกขาและเอกัคคตา ละสุขและ

โสมนัสเสียได้ **จิตที่ตั้งมั่นชอบ**ดังว่ามานี้ชื่อว่า สัมมาสมาธิ **จิตตั้งมั่นชอบ**เป็นองค์ที่ ๘

ทางที่พร้อมด้วยองค์อวัยวะ ๘ ประการเป็นทางดับทุกข์จริง เป็นทางอันประเสริฐ มีทางเดียวนี้แหละทางอื่นไม่มี ปัญญาที่รู้จักอกุศลและกุศล และรู้ลักษณะสามอย่างและรู้สัจจะของจริง ๔ อย่าง ซึ่งว่ามานี้ เป็นอธิษฐานธรรมที่ ๑ สัจจะของจริงนั้นว่า โดยประเภทมีอยู่ ๖ อย่างคือจริงวาจาที่ ๑ จริงสมมติที่ ๒ จริงสภาวะความเป็นเองที่ ๓ จริงปรมัตถ์ที่ ๔ จริงอริยสัจที่ ๕ จริงนิพพานที่ ๖ **จริงวาจาที่** ๑ นั้น คือ พูดอะไรพูดแต่ที่จริงอย่างเดียวเท็จไม่พูดเลย **จริงสมมติที่** ๒ นั้น คือ สมมติว่าเป็นคนมีศรัทธา ความเชื่อซึ่งความรู้ความเห็นของพระพุทธเจ้ามีจริง หรือศรัทธาความเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรมมีจริง หรือศรัทธาความเชื่อว่า นรกมีจริง สวรรค์มีจริง สมมติว่าเป็นคนมีศีลเว้นจากเวรห้า มีปาณาติบาตเป็นต้นมีจริง สมมติว่าเป็นคนมีปัญญา รู้จักบุญ รู้จักบาป รู้จักทุกข์ รู้จักเหตุเกิดทุกข์ รู้จักดับทุกข์ รู้จักทางดับทุกข์มีจริง ถ้า

ศรัทธาศีลและปัญญาอย่างว่ามานี้ไม่มีในตนจริง สมมติว่าคนมีศรัทธา เป็นคนมีศีล และเป็นคนมีปัญญานั้นก็เป็นเท็จไปไม่จริง เพราะศรัทธาศีลและปัญญาไม่มีในตน. **จริงสภาวะ** ความเป็นเองที่ ๓ นั้น คือกายใจนี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ทนได้ยากจริง เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนจริง เป็นอสุภะไม่งามน่าเกลียดจริง. **จริงปรมัตถ์**ที่ ๔ นั้น คือตัวตน สัตว์ บุคคล เขา เรา ใคร ไม่มีหมด มีแต่ขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูป เท่านั้น ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครแก่ ไม่มีใครเจ็บ ไม่มีใครตาย นามรูปมันเกิด มันแก่ มันเจ็บ มันตายต่างหาก มันเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของเรา ช่างมันเฉยอยู่ได้ ใครเห็นจริงอย่างว่างานี้แล้ว ผู้นั้นไม่สะดุ้งหวาดเสียวกลัวแต่ความตายเลย. **จริงอริยสัจ**ที่ ๕ นั้น คือ ชาติได้แก่ ขันธะ อายตนะ ธาตุ นามรูป ที่เกิดปรากฏขึ้นนี้ เป็นทุกข์ทนได้ยากจริง ตัณหาเป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้นจริง ความที่ตัณหาเป็นเหตุเกิดทุกข์ดับหมดสิ้นไปนี้ชื่อว่านิพพาน ทุกข์ดับหมดโดยไม่เหลือจริง ก็ทางที่พร้อมไปด้วยองค์อวัยวะ ๘ ประการ ย่นเข้า คือ

ศีล สมาธิ ปัญญา นี้เป็นทางดับทุกข์ได้จริง. **จริงนิพพาน** ที่ ๖ นั้น คือสังขาร นามรูป ดับหมดสิ้นเป็นธรรมสูญจาก ทุกข์ เป็นสุขอย่างยิ่งจริง จริงทั้งหกประการซึ่งว่ามานี้ เป็นอธิษฐานธรรมที่ ๒ ฯ

ก็ความสละละนั้น คือละความชั่วกาย ชั่ววาจา ชั่ว น้ำใจ ละกิเลสเครื่องเศร้าหมองเสียสิ้น ความสละละซึ่ง ว่ามานี้เป็นอธิษฐานธรรมที่ ๓

ก็ความเข้าระงับดับกิเลสนั้น คือนิพพานดับเพลิง กิเลสเพลิงทุกข์หมดสิ้น ความเข้าระงับดับกิเลสซึ่งว่ามา นี้เป็นอธิษฐานธรรมที่ ๔

ธรรมเป็นที่ตั้งอาศัยอยู่ของจิตอันยิ่ง คือ มรรคผล นิพพานมีอยู่ ๔ อย่าง ด้วยประการฉะนี้ ผู้ใดประกอบ ด้วยอธิษฐานธรรม ๔ อย่างนี้ ผู้นั้นเป็นผู้ถึงซึ่งที่สุดแห่ง ทุกข์ พ้นจากทุกข์ทั้งสิ้นได้จริง เหตุนั้นเราทั้งหลายอย่า พึงประมาทเลย ซึ่งปัญญาความรู้จริงเห็นจริง เป็นอริยะ ทรัพย์อันประเสริฐพึงตามรักษาไว้เถิดซึ่งของจริง อัน เกิดด้วยปัญญานั้นอันเลิศวิเศษยิ่งกว่ารสหมดทั้งสิ้น พึง

สละละเสียเถิด ซึ่งความชั่วกาย ชั่ววาจา ชั่วน้ำใจ และกิเลสเครื่องเศร้าหมอง พึงศึกษาสำเนียกไว้เถิด ซึ่งพระนิพพานเป็นที่เข้าระงับดับกิเลสเสียหมด เป็นบรมสุขอย่างยิ่ง คำที่ว่ามานี้เป็นอนุสาสนีคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย เราทั้งหลายพึงอุตส่าห์ปฏิบัติตามเถิด จะได้ไม่เสียทีเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนานี้

อนึ่ง เราทั้งหลาย คือบรรพชิต คฤหัสถ์ สตรี บุรุษหมดด้วยกันทั้งสิ้น มีความตายเป็นธรรมดา ล่วงความตายไปไม่ได้แล้ว เพราะเกิดกับตายเป็นของคู่กัน เกิดมาแล้วก็จำจะต้องตายเป็นแน่ เพราะเหตุนั้น เราทั้งหลายจะต้องเตรียมตัวไว้ท่าเพื่อตาย เตรียมตัวอย่างไร ? เมื่อจะตายอย่าหลับตาตายให้ลืมตาตาย อย่าตายในสมมติ ให้ตายนอกสมมติ ชิงออกตัวเสียก่อน อย่าให้ทันความตายมาถึงได้ ถ้าตายได้อย่างว่ามานี้ ชื่อว่าเตรียมตัวไว้เพื่อความตายด้วยดี ซึ่งว่าให้ลืมตาตายไม่ให้หลับตาตายนั้นอย่างไร คือ ให้พิจารณาเลือกหาตรองดูกรรมฐานต่าง ๆ

ถ้ากรรมฐานอันใดเป็นที่ชอบใจของตน ก็ให้ศึกษาเล่าเรียนให้รู้ชัด ทำให้ชำนาญในกรรมฐานอันนั้น เมื่อจะตายก็ให้นึกเอากรรมฐานอันนั้นเป็นอารมณ์ มีสติอยู่ไม่หลงตายด้วยกรรมฐานนั้น อย่างนั้นแหละได้ชื่อว่าลืมตาตายไม่หลับตาตาย ผู้ที่มีสติไม่หลงตายอย่างนี้ พระ-พุทธเจ้าตรัสสรรเสริญไว้ว่า มีสุคติเป็นที่ไปณะเบื้องหน้า ไม่ไปยังคติอันชั่วเลย ก็ซึ่งว่าให้ตายนอกสมมติ ไม่ให้ตายในสมมติ ให้ชิงออกตัวเสียก่อนความตายนั้นอย่างไร ? คือให้ศึกษาในทางวิปัสสนา พิจารณาในร่างกายจิตใจนี้ให้เห็นว่าเป็นแต่ขันธ์ ๕ หรือเห็นว่าเป็นแต่อายตนะ ๖ หรือเห็นว่าเป็นแต่ธาตุ ๖ หรือธาตุ ๔ หรือเห็นว่าเป็นแต่นามรูป หรือ ขน เล็บ ฟั่น หนัง กระดูกเป็นที่สุดอย่างใดอย่างหนึ่งให้เห็นจริง จนอนัตตาปรากฏชัดได้จนเห็นว่า ไม่มีใครแก่ ไม่มีใครเจ็บ ไม่มีใครตาย ขันธ์ ๕ ต่างหาก มันแก่ มันเจ็บ มันตาย ธาตุ ๖ ต่างหาก มันแก่ มันเจ็บ มันตาย นามรูป ต่างหาก มันแก่ มันเจ็บ มันตาย หรือ ผม ขน เล็บ ฟั่น หนัง กระดูก ต่างหาก มันแก่ มัน

เจ็บ มันตาย ไม่มีใครตาย เห็นจริงได้อย่างนี้ชื่อว่าตายนอกสมมติ ชื่อว่า ชิงออกตัวเสียได้ก่อนตาย ถ้าเตรียมตัวไว้เผื่อตายได้อย่างว่านี้ ไม่เสียทีมาเกิด ประสบพบพระ-พุทธศาสนานี้ทีเดียว เพราะพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้เพื่อจะให้ปฏิบัติออกตัวเสียเท่านั้นด้วยพุทธภาษิตว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา สรรพธรรมทั้งสิ้น ตัว ตน สัตว์ บุคคล เรา เขา ไม่มี มีแต่ขันธ์ อายตนะ ธาตุ นามรูป เท่านั้น ดังนี้ สมถะและวิปัสสนา ซึ่งว่ามานี้มีคุณใหญ่ยิ่งนัก ควรจะเจริญให้เกิดขึ้น เพราะเป็นยอดวิชาในพระพุทธศาสนานี้

อนึ่ง ให้รู้อย่างนี้ว่า กายที่ใจอาศัยอยู่นี้ กายเป็นรูป เพราะเป็นของทรุดโทรมด้วย แก่ เจ็บ ตาย ใจนี้เป็นนาม เพราะเป็นของน้อมนึกไปใกล้ไกล รู้ได้ ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณรูปก็คงเป็นรูปอยู่นั่นแหละ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๔ นี้เป็นนาม ย่นขันธ์ ๕ เข้าเป็นนามเป็นรูปอย่างนี้ อายตนะ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่าอายตนะ เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งจิตเจตสิก. ตา หู จมูก ลิ้น กาย ๕ นี้เป็นรูป ใจเป็นนาม ย่นอายตนะ ๖ เข้าเป็นนามเป็นรูปอย่างนี้ ธาตุ ๖ คือ

ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ. ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ธาตุ ๕ นี้เป็นรูป วิญญาณเป็นนาม ย่นธาตุ ๖ เข้าเป็นนามรูปอย่างนี้ ฯ เกิด ๆ นี้ไม่ใช่ใคร คือนามรูปนั่นเอง นามรูปมันเกิดขึ้นแล้ว ชีวิตเลี้ยงมันไว้เป็นอยู่ ชีวิตขาดแล้ว นามดับ รูปแตกเน่าโทรมสูญไป มันเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ช่างมัน ปล่อยมันเสีย อย่าถือมั่นไว้ เพราะพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ว่า สิ่งใดไม่ใช่ของท่าน ท่านจงละเสียเถิด อย่าถือมั่นไว้ ถ้าท่านละวางมันได้แล้ว จะเป็นประโยชน์แก่ท่านสิ้นกาลนานดังนี้ นี่เป็นพระพุทธภาษิตแท้ เหตุนั้น เราทั้งหลายได้เกิดเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาเป็นลาภใหญ่ยิ่งของเราแล้ว จงอย่าประมาทเลย อุตส่าห์เจริญสมถะและวิปัสสนานี้ให้ชำนาญด้วยดีเถิด เมื่อจะตายจะได้เป็นที่พึ่งของเรา

อนึ่ง นิสัยมรรคผลนิพพานจะได้ติดสันดานท่านต่อไปในอนาคตเบื้องหน้า ไม่เสียทีมาเกิดประสบพบพระพุทธศาสนานี้ เทอญ ฯ

ทางแห่งความสุข

ของ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

วัดบวรนิเวศวิหาร

บุคคลที่มีใจกระวนกระวาย เดือนร้อน มัวหมอง จะอยู่บนปราสาทหรือสถานใด ๆ ก็ไม่มีสุข และถ้าละโลกนี้ไปในเวลาที่จิตเป็นเช่นนั้น ก็น่าจะไปสู่ที่ชั่ว

ถ้าบุคคลมีจิตปราศจากความอยากได้อันแรงกล้า ปราศจากมุ่งร้ายผู้อื่น เห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม คือ ทางที่ถูก และประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ ซึ่งเป็นมูล ย่อมมีใจสงบแช่มชื่นผ่องใส เป็นผลดี เป็นสุขทางใจที่ได้รับ

สาส์นจากท่านพุทธทาสภิกขุ

--- ถ้าไม่รู้จักทำจิตให้สงบตามธรรมบ้างแล้ว แม้คนรวยที่อยู่ตึก ก็มีความสุขสู้คนจนที่อยู่กระท่อมซอมซ่อไม่ได้

--- ชีวิตของคนเรานี้ เป็นยักษ์ที่โหดร้ายอยู่ในตัว ชีวิตนั่นเอง มันจะถามเราว่าเกิดมาทำไม ?---

คน เราที่เกิดมาชาติหนึ่ง ถ้ารู้จักทำมาหาเลี้ยงร่างกายอย่างเดียว ไม่รู้จักแสวงหาธรรมเลี้ยงจิตใจ ให้เป็นสุขสงบเย็นด้วยแล้ว การเกิดนั้นก็จะเป็นการเกิดมาเพื่อทนทุกข์ทรมานติดคุกติดตรางในทางวิญญาณชนิดหนึ่งไปจนตายทุก ๆ ชาติทีเดียว ถ้าไม่รู้จักทำจิตใจให้สงบตามทางธรรมบ้างแล้ว แม้คนรวยที่อยู่ตึกก็มีความสุขสู้คนจนที่อยู่กระท่อมซอมซ่อไม่ได้

ความสุขในวัยเด็กก็มีไปอย่างหนึ่ง ความสุขวัยหนุ่มสาว วัยกลางคนหรือแก่ ก็มีไปอีกอย่างหนึ่ง ไม่มีทางที่จะเหมือนกันหรือสับเปลี่ยนกันได้ แต่การจะทำอย่างไรจึงจะได้รับความสุขครบถ้วนทุก ๆ วัยไปนั้น เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องคิดดูให้ดีที่สุด มิฉะนั้น แล้วจะไม่ได้รับสิ่งที่

ประเสริฐ ที่มนุษย์ ควรจะได้รับ ในการ เกิดมา ชาติหนึ่ง ๆ และจะช่วยการที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระศาสนา

อีกอย่างหนึ่ง ไม่ว่าคนเราจะอยู่ในวัยไหน หรือจะประกอบอาชีพการงานอะไร จะต้องมีความรู้ธรรมไว้เป็นน้ำดับไฟ อันจะเกิดขึ้นจากการประกอบการงานนั้น ๆ เป็นธรรมดาอยู่ตลอดเวลา มิฉะนั้น การอยู่เป็นคนก็กลายเป็นคนทนอยู่ในนรกหมกไหม้ชนิดหนึ่งนั่นเอง ไม่มีเวลาส่างซา จนกระทั่งเน่าเข้าโลงไป ไม่เคยประสพความดีที่พึงจะได้จากการเกิดมาเป็นคน

แท้จริง การเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ เกิดมาเพื่อดับไฟกิเลส มิใช่เกิดมาเพื่อให้กิเลสเผาอยู่ทุกวันทุกคืน ถ้าเราเป็นฝ่ายเผากิเลส เราก็มีความสุขร่มเย็น แต่ถ้ากิเลสเป็นฝ่ายเผาเรา เราก็สุกไหม้และเกรียมไปได้ในที่สุด แม้ไม่ถึงอย่างนั้นก็จะตกอยู่ในลักษณะของคนอยากน้ำคอแห้งอยู่ตลอดเวลา ไม่รู้ว่าจะหาน้ำอะไรมาดับความกระหายของตนได้

ชีวิตของคนเรานี้ เป็นยักษ์ที่โหดร้ายอยู่ ในตัวชีวิตนั้นเอง มันจะถามเราว่า เกิดมาทำไม ? ถ้าเราตอบไม่

ได้เพราะไม่รู้เสียเลยมันก็กินเรา ถ้าตอบผิด ๆ ถูก ๆ มัน จะตบหน้าและขี่คอเราไป ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ถ้าตอบถูกจริง ๆ แม้เพียงคำเดียวเท่านั้น ยักษ์นั้นมันจะหักคอมันเองตายต่อหน้าเรา ไม่มีอะไรมารบกวนเราให้มีความทุกข์ทรมานอีกต่อไป

พระธรรมเท่านั้นที่จะช่วยให้เราตอบปัญหาของยักษ์ได้ พระธรรมเท่านั้นที่จะหล่อเลี้ยงจิตใจของเราให้สดชื่น ช่วยให้คนทุกคนทั้งวัยเด็กหนุ่มสาวและแก่เฒ่า มีความสุขสงบเย็นได้ สมกับวัยของตน ๆ พระธรรมจะช่วยดับไฟที่เกิดขึ้นในการประกอบกิจทุกชนิดในโลกนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในทุ่งนาป่าสวนในย่านตลาด ร้านโรง อาคาร สถานที่ ราชการ ตลอดจนในปราสาทราชฐาน

พระพุทธเจ้ายังต้องพึ่งพาอาศัย พระธรรม จึงดับไฟกิเลสและไฟทุกข์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ เมื่อตรัสรู้แล้วไม่ทรงเคารพใครหรืออะไรทั้งนั้น แต่ยังทรงเคารพพระธรรมอย่างเคร่งครัด เมื่อพระพุทธเจ้าท่านยังเป็นถึงเช่นนี้ แล้วจะนับประสาอะไรกับพวกเราทั้งหลาย

บรรดาที่กำลังทูนกงจักรไว้บนศีรษะ เพราะสำคัญเห็นเป็นดอกบัว ที่จะไม่ต้องอาศัยพระธรรม

เราทั้งหลายจงมีความสนใจ และหันหน้าเข้าหาพระธรรมกันเถิด พระธรรมเป็นของสิ่งเดียวสามารถดับไฟกิเลสและไฟทุกข์ให้สิ้นไปจากบุคคลทุกคน ทุกวัย ทุกเวลา ทุกสถานที่ ทุกอาชีพการงาน และทุก ๆ สถานะการณ์ที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าโลกนั้นจะแปรผันไปอย่างไร โลกนี้จะพลิกหัวหกก้นขวิดกันอย่างไร พระธรรมอย่างเดียวยังคงเป็นที่พึ่งได้อยู่นั่นเอง และเป็นที่พึ่งได้ตลอดไปไม่มีการเปลี่ยน

เมื่อความจริงมีอยู่เช่นนี้ ขอเราทั้งหลายจงพยายามเสาะแสวงหาธรรมมาเลี้ยงใจเหมือน กับแสวง หาข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงกายกันจงทุก ๆ คนเถิด การเกิดมาเป็นมนุษย์ก็จะมีความประเสริฐสุด สมตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ทุกประการ ถ้าผิดไปจากนี้แล้วก็จะเหมือนไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนาเลยทีเดียว

สาส์นนี้จากเพื่อนพุทธบริษัท ถึงเพื่อนพุทธบริษัทด้วยกัน จงช่วยส่งให้อ่านให้ฟังต่อ ๆ กันไปเถิด จะก่อ

ให้เกิดการกระทำชนิดที่เป็นความสอาด สว่าง และสงบ แก่ตัวเรา แก่บ้านเมืองของเรา และแก่โลกทั้งปวงด้วยอำนาจของพระธรรมนั้น โดยไม่ต้องสงสัยเลย

ธรรมะ หัวใจพระพุทธศาสนา

๑. ละความชั่วทั้งปวง

๒. ทำความดีให้เกิดขึ้น

๓. ทำจิตของตนให้ผ่องใส

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มิตรไทย เลขที่ ๑๕ ปากซอยวัดชนะสงคราม
ถนนพระอาทิตย์ พระนคร โทร. ๘๑๒๙๕๓
นายโสรัจ มีสุวรรค์ ผู้พิมพ์โฆษณา เม.ย. ๒๕๑๒